

Transkripcija intervjua – Srđan Šušnica

Intervju vodili Danijela Majstorović i Dražen Crnomat

Danijela: Srki, reci ovako. Prvo reci da pristaješ da daš izjavu za projekat Banjalučka svjedočanstva koji radi Oštra nula zajedno sa BASOC-om pod pokroviteljstvom ZDF-a. Eto, samo daj tu neku izjavu pa ćemo onda poslije...

Srđan: Znači pristajem da dadnem intervju za taj projekat ZDF-a Banjalučka svjedočanstva. Podrazumijeva se.

Danijela: A kad se spomene Banja Luka, često tako prolazim ovim gradom, ja negdje jako volim ovaj grad, pretpostavljam da ga i ti voliš, u isto vrijeme imaš tu svašta nešto nagomilano, šta ti je prva stvar kad se spomene Banja Luka? Na šta te to prvo asocira?

Srđan: (Uzdah) Pa na izgubljeno vrijeme. Izgubljne priče, izgubljena sjećanja. Eto to me pogotovo u zadnjih pet godina. Znači kad razmišljam o tome u zadnjih pet godina sve se više osvještujem da je onome što je Banja Luka bila prije rata neće ostati nikakvog ni traga, a kamo li da će se vratiti ili nešto pokušati rekonstruisati u nekom smislu. Tako da mi je, ovaj... A do prije možda 2010. nisam to osvještavao na taj način, nisam se bavio time i im'o sam taj neki, jel', ovaj, mislim im'o sam taj osjećaj, mislim, vrijeme ide, im'o sam eto osjećaj da je Banja Luka malo se promijenila, nije puno se promijenila, ovaj, sve te priče, narativi, je li, sjećanja, sve te štorije koje su ljudi imali, ja, ljudi oko mene, oko moje familije da to još uvijek živi, da je to još uvijek, ovaj, kako bi' rekao, da su još uvijek žive pa da ta prošlost neće biti tako lako zaboravljena dok te štorije žive, dok ta sjećanja... Međutim, u zadnjih pet godina sam s'vatio, prvo izučavajući, al' onda sam s'vatio i 'vako lično da je zaista protok učinio svoje. Da je dva'es't godine, dva'es't dvije godine zaista učinilo svoje.

Danijela: Izvini, al' šta će nam sjećanja? Što je ono važno?

Srđan: Pa, znaš, šta ja znam, ja mislim da su prvo što ona daju sloj u životu svakog čovjeka. Znači ta individualna, lična sjećanja, porodična, ta sjećanja iz raznih kružoka – škole, ne znam, evo, ovaj, ona daju neki sloj svakom životu, svakoj nekoj grupi, svakoj nekoj porodici, svakom nekom komšiluku. Sad kad ona postanu javna, onda kažemo da ona postaju neka norma javna pa kakva god se ta sjećanja... kako god da se ona ustoličila u javnom prostoru i kažem ostaju. I sad imamo, susrećemo se sa tim da se u ovom gradu zaista nije materijalizovalo u javnom prostoru ni 5% sjećanja, kako je bilo prije rata.

Danijela: Kako je bilo živjeti prije rata u Banja Luci?

Srđan: Pa, ma ne znam sad da li sam, ja sam bio klinac pa mogu reći sa te svoje neke klinačke dječije strane, al' kako se zove, vezano za ovo prethodno. Recimo kad vidim, bio sam par puta

na druženjima generacije maturanata iz gimnazije moje stare, ona je '54. godišće, znači završila je gimnaziju negdje tamo sedamdeset i prve, tako sedamdeset i prva, možda i druga, ovaj, i, da sedamdeset druge, i onda, ovaj, vidim ljude koji su, dođu na to okupljanje, sad čitava generacija dođe, u zadnjih pet deset godina dolazi 40, 50 do 30 ljudi, ovaj, i onda vidiš njihova sjećanja, vidiš njihove priče, vidiš priče iz raznih komšiluka, iz raznih naselja banjalučkih, pa onda vidiš priče koje su nekako bile centralne priče u Banja Luci, u toj čaršiji, pa prije zemljotresa pa poslije zemljotresa koje su nekako se objedinjavale u tom centru i koje su bile top čaršijske priče, i u tim pričama ima svega, i u tim pričama ima Marijana Beneša, njegovih izlazaka, njegovih treba, njegovih tuča uličnih, imaš rad u studentskom servisu, kako se zarađivalo, imaš i tih spektakala kad je Tito dolazio. Najviše ima tih gimnazijskih priča, najviše ima tih srednjoškolskih priča. Pa onda recimo o banjalučkim sportistima. Bili su dio raje, dolazili su iz pojedinih naselja, odjednom si ih pratio na TV-u, na olimpijadama itd, kasnije sedamdesetih i ranih osamdesetih. Sve su to da kažem priče... onda imaš, naravno, ne znam, razni su to kružoci. Onda iz tih sportskih krugova. Neko je iš'o u Partizan sportsko društvo, neko je išao u rukomet, neko je, mislim, pa, kako bi' rekao, sve su to da kažem, neko se kretao u naseljima kao što je Budžak, Rosulje, kretao se sa ljudima pa je dosta znao, recimo pričat' o Trapistima, o tim nekim zajednicama koje su tamo gravitirale prema Trapistima (6:33 – 6:35 – DOSTA TIHO GOVORI PA JE NERAZUMLJIVO). Bilo je dosta sjećanja na taj život u preduzećima, život radnika, na to samoupravljanje, nekom se sviđalo, nekom nije. Mislim, većina ljudi od tog je pravila sprdačinu pa je bilo jako ugodno živjet' (SMIJE SE) u tom sistemu samoupravljanja, pa zajednička mora, godišnji odmori. Mislim kad bi se napravio kolaž tih priča, tih sjećanja, ovaj, koja nisu sad, nisu nešta, ima tu i političkih sjećanja, sjećanja na te promjene, na samoupravni sistem, ima sjećanja na te promjene koje su se desile, na zemljotres kao događaj, na izgradnju Banja Luke, na te odluke šta će se izgrađivati u Banja Luci, to ima tu svoju političku dimenziju, na taj status radnika, na kulturno-umjetnički život. Ima i ljudi koji su gravitirali tim kulturno-umjetničkim društvima pa to su sad, ko sad zna u KUD „Veselin Masleša“ išta, o njihovoj pozorišnoj sekciji, o literarnoj književnoj sekciji, o predstavama koje su režirali i izvodili, o takmičenjima u književnim... o festivalima o književnim danima poezije na kojima su sve gostovali? Niko. Isto sad, ko zna, do Vase Pelagića, ovaj, pa je, i „Vaso Pelagić“, kulturno-umjetničko društvo isto je bilo aktivno. Ko zna sada, mislim, Banja Luka je imala u tim ličnim sjećanjima porodičnim uvijek si mog'o čut' za imena skulptora, slikara, Berbera, Ahmeta Bešića pa i mnoge druge. Ko sad to, jel', gdje je taj trag gdje ta sjećanja o jednom životu Mundića pa...

Danijela: Čega je tebi najžalije što je izgubljeno? Evo spominješ taj gubitak i tu izgubljenost. Čega ti je najžalije?

Srđan: Pa najžalije mi je da ta sjećanja koja su privatna, koja imaš u svakom gradu i svaki grad prođe neku transformaciju bila ona manje ili više nasilna, ali najžalije je što ništa od toga nije postalo dio javnog diskursa, ništa. Ali ništa. Imamo ulicu Olimpijskih pobjednika koji se ne smiju

ni nazvati banjalučki pobjednici ili banjalučki olimpijci. (SMIJE SE GLASNO) To je najveći... slavimo Huseina Bolta kao olimpijskog pobjednika, ali ne smijemo slaviti, ne znam, Seleca ili, ne znam, Karadžu ili ovog Arnautovića, Istoka ili Puca itd. Mislim, to je... ili Antona Josipovića ili nema, nema, nema. Anton Josipović je paradigma, ja mislim, kako taj, kako to jedno privatno sjećanje, privatno-polujavno nikad nije dobilo, mislim čovjek je vratio se u Banja Luku ko zna iz kakvih razloga, mislio da će nešto i, ovaj, propao. Propao načisto. Pije, otišla mu je jetra. To je pola čovjeka. To sad kad ga vidiš pola čovjeka. On je zaslužio vicešampionsku olimpijsku titulu protiv Holifilda i zaslužio vicešampionsku. Holifild je diskvalifikovan, on je postao zlatan. Opravdano diskvalifikovan. Tako da, mislim, jednostavno nema, mislim, sa dobrim dijelom Banjalučana koji su otišli, uglavnom muslimana i Hrvata, jednog dijela naravno Srba, dosta je te urbane raje, mješovitih brakova najviše, ja mislim, da je bilo tu, da su nagulili. Jednostavno, znaš, nema te snage da pretvori jedan narativ, da kažem, da te priče pretvori u priče koje će javnosti biti... koje će u javnosti biti neka norma, neki reper, nešto, neki trag pa da bar znamo.

Danijela: Kad si ti osjetio da je moguće da se Jugoslavija raspadne? Taj neki rasplet, jesi li ti mogao da predviđiš, kažeš bio si klinac, da će posljedice biti tako devastirajuće. Da li te je neko upozoravao na mogućnost rata ili otpora ratu? Koji su otpori ti neki i kad si osjetio?

Srđan: Iskreno ja sam vrlo tog malo k'o klinac osjetio. Rat je počeo kad sam ja imao... '91. u septembru je moj prvi doživljaj... ustvari, moj prvi doživljaj nečeg tako zeznutog jeste bio proljeće '91. Ja sam od osamdeset šeste veslao i trenirao, iš'o po takmičenjima i od '86. negdje od proljeća pa sve do '91. do negdje kraja septembra, početka oktobra otprilike obiš'o sam čitavu Jugoslaviju sa kajakaškim klubom „Vrbas“ iz Banja Luke. Stari moj tad bio trener. Ja sam veslao prvo u pionirskoj, a zadnje dvije godine u juniorskoj kategoriji i pičili smo svugdje od Skoplja, Vardara i Treske, sportskog centra Matke preko Studenice kod Kraljeva na rijeci Ibar, preko Nišave na Sićevačkoj klisuri kod Niša tamo, preko Krivaje, Bosne, Neretve, Mostara, republičko takmičenje, Une, Vrbasa, Save kod Zagreba, Une kod Kostajnice, Une kod Novoga, Une kod Bihaća na Lilama tamo kod Sedre hotela pa Kupe, Osilnica Kupa pa Sava kod Hrasnika pa Sava Bohinka pa Sava Dolinka, sve su to, Soča, Savinja, Mura kod Kroga, Drava kod Varaždina, sve su to rijeke i mjesta koje smo obilazili redovno, išli u lige, takmičili se. I sjećam se par tih crtica. Prva crtica je bila da sam na jednom takmičenju da smo bili u Varaždinu, da je to bio, da je to bilo proljeće devedesete, jeste, maj, i da smo izašli u grad poslije treninga i iz grupe se izdvojili da odemo u neku prodavnicu da kupimo nešto, sjedili smo u onoj šetalačkoj zoni u Varaždinu i čuo sam dvoje ljudi kako govore o referendumu za nezavisnost. Nisam ništa kont'o šta je taj referendum o nezavisnosti, pojma nisam imao, mislim devedeseta je godina, ali nisam ništa osjetio. Sjećam se to je bilo prvo, da kažem, prvenstvo, otvoreno prvenstvo Republike Hrvatske na kojem su korištene nova himna i nova obilježja. Tako da je to neki prvi kontakt sa tim nekim novim. Ja sam tad osvojio treće mjesto, bio sam na podijumu i za prvo mjesto je svirala himna, je li. Prvi je bio Andrej Glik, kasnije će biti selektor reprezentacije Hrvatske na

olimpijadi, ušio me svega nekih tri, tri i po sekunde, ja sam bio treći. Neko je isto pitao od starijih, nisam ja, neko je pitao trenera ovog Jupu Dizdarevića Jusufa i rek'o – a šta bi nama trebalo da svira od himne kad se popnemo, znaš? (SMIJE SE) Tako da nisam osjetio nikakav animozitet tada.

Danijela: Koja je himna svirala?

Srđan: Ništa nije. Samo se svirala za prvo mjesto himna, znaš, al' se stvarno ne sjećam poslije tog proglašenja za pionire, mi smo tada svi bili pioniri, mi smo onda i otišli jer bilo je mislim takmičenje u Ludbregu pa smo išli u Ludbreg odmah na Dravu da peljamo.

Danijela: Ja sam od dvoje troje ljudi u Banja Luci čula da je rat počeo kad je ubijen tvoj stari. Da je tad počeo rat u Banja Luci. To sam od dvoje troje ljudi čula.

Srđan: To je za nas sve bio šok. To je za sad, tad, već do tad da su, to je bilo prvo iskustvo. Drugo iskustvo je bilo kad smo se vraćali iz Zagreba pa u Petrinji, otišao sam do kioska da uzmem nešto pa je iza kioska bio jedan park u Petrinji. Ja nisam znao da su, mi smo na radiju slušali da su u Petrinji nemiri kad smo išli iz Zagreba za Banja Luku. Al' ja sam sad klinac, nemam ja pojma, ja vidim tablice SI, one stare tablice s petokrakom, SI Sisak, ja mislim da smo u Sisku, u nekom smo gradu, ja vidim SI Sisak, ja ne kontam i iza tog kioska grupa dva'est, tri'est, pedeset ljudi, s druge strane policija, policija još uvijek pola šljemova ima petokraku, pola šahovnicu i ovi što protestuju lome te klupe, bacaju na policiju i povlače se od njih. To je bilo kaos. I onda sam ja uš'o i rek'o šta je ovo bilo, kažu upadaj, ćuti i idemo. A onda sam skužio da nismo u Sisku nego smo u Petrinji. Ali pravi, da kažem, susret sa ratom, ustvari prva spoznaja da je ustvari rat jeste kad smo čuli da je Boris, burazer moj od strica, da je on bukvalno iz kasarne u Beogradu doš'o na Vukovar. Do tad je to sve meni bilo, šta nisam ja ni gled'o dnevnik nit' sam ja to pratio, nit' kao ono čuješ, očešeš se, nešto se ratuje, ovo ono, drži, ne daj, al' to je bilo negdje pa možda već avgust, možda i početak septembra, možda je avgust bio, da je tad on iz Vase Čarapića sa tom gardijskom tenkovskom brigadom otišao. Oni su njega prekomandovali i dosta Banjalučana su oni tad prekomandovali iz Zalužana u gardijsku i jako puno Banjalučana u tenkovima bilo u Vukovaru, a još više ih je bilo u Zapadnoj Slavoniji kao pješadija. To mi se sad odavde čini da je neko namjerno programir'o da se grad lijepi smrtovnicama, da se ljudi ovde radikalizuju, da jedno ovde majke protestuju da djeca ostanu a ne da odlaze. Jer je bio taj protest. Totalno programiranje. Tako da je to moja prva spoznaja da tamo nismo smjeli reći ni babi, deda je znao pokojni, strina je, ono, strina je htjela da upuca i babu i dedu i strica, sve da ih pobije. Pisali smo pisma i tako dalje. Pokušali da to dođe do njega. I on je vrać'o nazad pisma i onda smo mi u septembru otišli na neko takmičenje i to je moje prvo iskustvo rata, to je moje prvo iskustvo pucnjave, oružija, pretresanja. Otišli smo na Muru u Krog. Krog, selo Krog kod Murske Sobote na rijeci Muri. To je bila zadnja trka koja se bodovala. Mi još u trci, mi još u bodovanjima za jugoslovensku reprezentaciju, mi još trebamo, treba se letit u Nothingam na pripreme za

evropsko prvenstvo i tako dalje i kad smo to završili, Siniša i još ovaj jedan Haris oni su ušli u reprezentaciju Jugoslavije po broju bodova, međutim ta Jugoslovenska kajakaška federacija savez više nije postojao već tada i Slovenci su ponudili ljudima ko hoće da ide, to je septembar devedeset prve, ko hoće da ide da sam snosi troškove i iće zajedno sa slovenačkom reprezentacijom. Slovenija nastupa kao, ja mislim da je to otprilike vrijeme kad je u Sloveniji donešena ta odluka svih državno-pravnih veza sa Jugoslavijom i da Slovenija, slovenački kajakaški savez ide samostalno će nastupati. Ja mislim da niko možda sem Seje nije im'o pasoš koji je bio aktivan takmičar, Sina nije im'o pasoš, nije im'o niko. Mislim kako otić', nisi im'o državljanstvo, nisi im'o ličnu kartu, nisi im'o ništa malte ne i to je baš bila mješovita, bilo nas je jedan jugić, jedan reno 4 od Hikme Rizvanbegovića i jedan kombi pun klinaca i takmičara i te prateće, jel', iz Bosanskog Novog i iz Banja Luke svih vjera i nacija. I onda smo se u povratku, vraćali smo se kroz Zagreb i iz Zagreba prema auto-putu i na Popovači nas zaustavi zbor narodne garde, ovaj jedan bio kapetan major, brko neki, šta li je već, kaže ne možemo vas dalje pustiti, tamo je ratna zona, kažem kako ćemo mi, ne možemo mi drukčije proć', vako nako, i on nam dadne, popiše nas sve i udari pečat da smo prošli, da smo sportska ekipa i na vlastitu odgovornost i to potpiše vođa puta i mi do Novske i u Novskoj dva tenka stoje, spaljen neki fićo i neki mladi momci, pitali mi kud, ja sam bio u renou 4 sa Hikmom, sa Fadom i sa Čelom. Čelo „cigiš“ bio sa nanom živio, sa Veselog Brijega, im'o tad temperaturu, znači 40 stepeni, neke obloge u autu mu davali, pio, pad'o u nesvijest. Mi ga zvali Čelo, znali ga kao Čelo i Nana. Obojica živjeli kod nane, majke, bake i ona se brinula o njima, bili jako talentovani, ali nisu nešto htjeli da treniraju, bili talentovani, bili dobri. I kad su oni pitali te mlade momke, oni su pitali kuda, o ovi kažu njima e ovde smo ti mi, neku kartu uzeli, Ininu kartu, e ovde smo ti mi, ovde su četnici, ovde su ustaše, ovde smo mi, ovde su opet četnici, ovde su ustaše, pokaziv'o kojim putem da dođemo do Save do nekog mosta. Rekli da na Gradišku ne idemo jer je most miniran i ako možda nije već i srušen i da možemo pokušati na Jasenovac, možemo pokušati na Dubicu i dalje. I mi smo krenuli pa jedan punkt pa drugi. Prvi je punkt bio ZNG-a i tu su nam oduzeli naftu, pretresali nas ljudi naoružani, a mi vučemo prikolicu s čamcima, ono, k'o da vučeš rakete iza (SMIJE SE). Pa onda punkt tih nekih bradatih dobrovoljaca, pa neke JNA uniforme k'o neki teritorijalci, nešto JNA kokarde, ovo-ono.

Danijela: Vi tipa imate 14, 15 godina.

Srđan: Pa devedeset prva, septembar. Hikmo nije vozio, Hikmo pritisk'o pedale i stavio glavu dole, a Fado ovako (24:01 – nejasan govor), Hikmo se tres'o cijelim putem, a ovaj...

Danijela: Jel' ti to trener?

Srđan: Hikmo je bio otac od Muhameda Rizvanbegovića, takmičara i uvijek ga je pratio. Bio je obrazovan čovjek. Meni dav'o instrukcije iz fizike. Bio je tehnički direktor elektrodistribucije ovde banjalučke i tu sam kod njega u tu elektrodistribuciju u taj dispečerski centar išao na

instrukcije iz matematike i iz fizike. Im'o je jako puno strpljenja, sa svim, nisam ja jedini koji je iš'o kod njega na instrukcije, sa svim koje je radio, a sin mu je bio has budala. Znači potuč' se, flašu potegnuto na nekoga, ma kakav i onda je stari moj njega malo kontrolisao, Hikmo ga je molio, ali je bio jako talentovan kajakaš. JAKO! On je vodu čitao samo tako, al' je bio za raditi, ma kakav. Jednom je bio i kod mene na kućnom pritvoru. Pa šta je sudija rekla kućni pritvor kao najblaža mjera, al' ne može kod starog i onda uvalila ga kod svog starog. Onda je doš'o kod mene, ja sam izdrž'o dva dana tu i na kraju... on je od mene bio dve tri godine stariji, tri i onda je on meni naređivao. Ja sam mog'o to trpiti' kad smo u klubu, kući ne mogu trpiti' i onda smo se marisali par puta i onda je doš'o stari na kraju i posl'o patrolu da ga odveze (SMIJE SE). Onda smo, da digresija, onda smo, e tu smo došli na Jasenovac. Na Jasenovcu bio neki al' baš je bio pijan, to je moglo vidjeti', to smo mogli vidjeti' i rek'o je da je sve zatvoreno jer se očekuje napad. Očekuje se artiljerijski napad. Hrvati su tad držali Jasenovac i držali su Dubicu hrvatsku, a 'vamo ovaj dio prostor Okučana valjda je, mi smo izašli iz tog dijela koji su oni kontrolisali. Tako sam ja slušao kako Fado govori valjda smo izašli i tako dalje i on rek'o pa pređite na vlastitu odgovornost i tu je trebalo samo preći onu raskrslu. Lijevo se išlo za Bosnu za most preko Une i Save, a ravno ideš nekim putićem pa dalje nizvodno.

Danijela: Jel' tvoj stari bio s tobom?

Srđan: On je bio u kombiju. On je vozio kombi, a jedna Anđa vozila Yugo od starog. Anđa je bila i jedna kako se zvala? Da li je Sonja. Tu je bio Andrijević. Andrijević se upucav'o Anđi pa je sa njom bio tamo. Nas je bolila briga za to. Mi to nismo razumjeli. Ne znam ni ja šta je to. Zezali se. Odrasli su bili više nervozniji. Sjećam se da su svi bili nervozni. Nisi mog'o nikog ništa pitati'. Sjećam se to kad smo u Murskoj Soboti bili, mi smo jeli kobasice prije nego što ćemo krenuti kući i pitali nas odakle smo mi, mi kažemo iz Banja Luke, kaže meni taj neki Slovenac, on je 'vako stariji podebeo momak bio, kaže – a kako ćete vi kući, tamo je rat. E ja odem da potražim među tim šatorima, to je veliki festival, budu pjevaju Srebrna krila, Novi fosili, taj šund muzika Murske Sobote, poslije takmičenja bude festival, kobase, ovo-ono, odlično samo puno komaraca ima, ne možeš otići' u šumu u wc, nema šanse...

Danijela: Koji je, izvini, mjesec?

Srđan: Septembar. Mi smo bili tamo sedam-osam dana sigurno. Prvo spavali u šatorima, onda smo otišli u hotel. Sjećam se i to dobro da smo se prebacili u hotel. Nađemo trenera, nađemo starog Jupu, ja pitam – Jupa pa šta je ovo? Nama kažu da je tamo rat, a oni valjda gledaju neki dnevnik na HTV-u, valjda su ga gledali, sjećam se da je to još bio HTV, a meni Jupa – Mrš tamo mali, on je samo ono, kad su tako nervozni ništa ih ne pitaj, samo maršaju sa svih strana i fakat na HTV-u kaže – u Banja Luci su nemiri. Banjalučki korpus bombarduje zbor narodne garde na Papu u Krndiji (???), napad je prema Lipiku, prema Novskoj i prema Jasenovcu i tako dalje.

Danijela: Znači iz Banja Luke se roka na...?

Srđan: Banjalučki korpus tuče položaje ZNG-a na Papu u Krndiji. Sjećam se te vijesti k'o da je danas i u Banja Luci nemiri i mi nazovemo Banja Luku, kaže nema u Banja Luci ništa, al' da se roka roka i na Gradišku ne možete proć'. I to je bila vijest tako da smo mi to... Sjećam se ja Ćelo se onesvijestio u tom putu i da sam ja bukvalno ćut'o i Hikmo isto malo nešto s Fadam prič'o, Fado pokoju sa mnom razmijeni. Ja sam uglavnom ćutao cijelo vrijeme puta. I kad su ti momci počeli nas pretresat' i kad su počeli na tom prvom punktu ZNG-a tad se Ćelo i probudio, doš'o sebi i on meni kaže – Šule, nemoj im reći kako se zovem. Pa reko – Ćelo, ja i ne znam kako se ti zoveš. Kaže – Zovem se Branko Milošević i Fado i Hikmo se 'vako okrenuše i reko – jebem ti majku sad, kaže da si Branko Milošević. Mislim to je ono veze s vezom, nema niko dokumenta, šta ti je, imamo neke te sportske kajakaške i piše ime. Mog'o si staviti ime kakvo god i pečat. Juga je to bila, pičiš, nema granica. Nikad nas niko nije pit'o za dokumenta, sem kad smo možda na Valsanju išli, al' taj je bilo kolektivno. Kad smo prelijetali tu raskrnicu u Jasenovcu da produžimo ravno, ja sam tad vidio te vreće, baš tamo u daljini, to je već bio, nije bio sumrak, još je bio dan i vidio sam te vreće i čuo sam da se pucalo. Proš'o je kombi prvi pa mi pa Yugo. Ja sam čuo i rafale tu-du-du i nakon toga mi smo onda stali odmorili malo pa nastavili onda dalje i onda sam vidio kako bukvalno sa te bosanske strane piče kao neki svjetlaci gore i kaže Fado – to je sigurno ovaj VBR. Fado služio vojsku pa znao. To je sigurno, kaže, VBR i vidiš tamo – vuf, vuf, vuf i to 'vako prelijeće. Hikmo je par puta stao, nit' može krenuti i auto stane i kaže Fado – šta je, jel' se pokvarilo, a on ne može nogu stisnut, ne može ništa i onda Fado stavi nogu i vozi 'vako sa njim. To je bilo.. i onda je na jednom mjestu bila neka minobacačka i to se čulo vrlo blizu je to bilo, mi smo došli vrlo blizu Dubice i onda je bukvalno, odjednom smo mi stali, stao kombi pa onda se mi zaustavili i odjednom samo otvaraju se vrata i nas neko izvlači iz onih vrata. Mene je neko izvuk'o i Ćelu je neko izvuk'o, ja sam vidio kao rolovka crna, nisam vidio glavu, ja ne vidim glavu, vidim samo rolovka crna i 'vako srebrni krst i ona tomponka, poslije sam skužio da je to ona mašinka tomponka stara.

Danijela: Gdje ste vi?

Srđan: Pa nadomak Dubice otprilike sa te hrvatske strane.

Danijela: Jesu li to Srbi?

Srđan: Ne. Zbor narodne garde. Nadomak hrvatske Dubice. S te druge strane. Zbor narodne garde je tu bio i onda nas je gdje ste, šta ste, tresi, ovo ono, valjda to pismo majora sa Popovače sa tog punkta mi mu pokazali da smo iz Zagreba da idemo i to sve i on je vidio da ima da je to mješovita ekipa da ima i muslimana i Hrvata i Srba i oni nas do Dubice valjda i u Dubici i na dubičkom prelazu bili oni, kako se zovu, ma ne mogu se više sjetiti. Bili su neki ježevi, mi smo prošli kroz ježeve te neke. I s druge strane ništa. Neki smo kafić našli i u tom kafiću smo mi ušli,

ovi su počeli da cugaju, a mi smo tu prespavali u tom kafiću pa su prvo odvezli ove iz Bosanskog Novog pa se onda vratili po nas preko Knežice ili preko Kostajnice, ne znam, pa su onda nas vozili za Banja Luku. Kad smo došli u Banja Luku, sutradan je to bilo možda, pa tako podne bilo, debelo podne, pa čak možda i naveče, tad sam vidio da nije ono sve uredno. Kad sam doš'o u gimnaziju, to je ustvari bio početak i gimnazije, početak školske godine, ja sam bio počeo pa otiš'o na to takmičenje, vratio se, ja njima pričam, oni mi ne vjeruju. I onda je ubro počelo, počeli su pristizati drugari neki iz Osijeka, iz Zagreba u razred i počeli su ljudi da jednostavno nestaju, da odlaze. Ne mogu se više sjetiti ni kojim redosljedom. Mor'o bi' se debelo prisjetit', al' najviše tog je bilo '92. i to je isto taj osjećaj rata da neko odlazi i zato što je... i od tad, od te '92. se sve, onda je buraz došao, preživio je, došao je u decembru iz Vukovara i onda njegove priče ratne koje su bile ono 'ajd zdravo, da se to sve raspada. To je samo osjećaj da se to sve raspada, da Jugoslavije ustvari više nema. To je meni taj put u Mursku Sobotu i nazad preko Okučana, to je bilo „game over“. Samo nisam pretpostavio da ćemo biti toliko zatvoreni. Otad sam u kavezu.

Danijela: Možemo se vratiti. Ako ti je...

Srđan: Slobodno. Slobodno.

Danijela: Ako ti se ne priča... Htjela sam te za starog pitati. Šta je on tad radio? Jel' on znao šta se događa?

Srđan: Šta ja znam sad, ja kao svjedok tog svega im'o sam jednu predstavu ili uopšte nisam im'o predstavu u odnosu sad sa distance kao neko ko je dosta stvari sazn'o i čitao i to sve. Stari je otišao u penziju u januaru '91. i on je bio u penziji cijelo vrijeme i kako je rat kretao on je bio svjestan i često je to znao reći kako se ljudi puštaju iz zatvora, kako ljudi koje su zatvarali sad su na ulicama, da su u tom nekom SOS-u i nekako se svi spremaju za rat i jedni i drugi i treći i tako dalje.

Danijela: On je znao tu krimosku scenu uzduž i poprijeko.

Srđan: Puštali su se iz svih zatvora i tih pacijenata je bilo i u Zabeli i u Mitrovici i u Zenici i u Foči pa i na Tunjicama, znači bilo je koliko voliš i onda je on znao. Bilo je ljudi koji su se vraćali iz inostranstva i tako dalje. Ja nikad sa njim nisam pričao, on nikad nije pričao o tom svemu ni šta je radio ni kako je radio tako da sam vrlo malo, ja sam sve to posredno zaključivao. Znam da je u on u kući im'o svog oružija, to je lično oružije koje je on kolekciju skuplj'o, im'o svoju kolekciju još od ranije i mi smo išli na pecanje. Ja sam sa njim živio taj jedan život, nisam živio taj život koji bi meni davao te neke inpute o tome kakva je situacija, a da je on bivao sve nervozniji i nervozniji to se znalo. Jednom me je u januaru natjerao, ne u januaru, u februaru natjerao, možda januar, natjerao da očetkam zid oko vrata. Ok, ja to očetkam ne znam ni sam zašto i onda on meni opet poslije par sedmica kaže hajd ponovo očetkaj, ja ponovo očetkam, pa opet,

zašto? Poslije sam skužio on je mislio da će mu neko označavati stan jer tad se to radilo, stavljaju se iksići, stavljaju se znakovi kraj stanova. Tako su označavali stanove i muslimana i ljudi koji su viđeniji jer ti kriminalci oni nisu znali Banja Luku, zna se ko će označavati, ko će markirati, a ko će upadati. Ko je odbornik u skupštini ispred SDA, HDZ-a i tako se to markiralo. I bila je ta neka nervoza. Sjećam se da sam ja neke kofere njemu pakovao sa nekim dokumentima pa sam ja to njemu nosio, ne znam ni gdje je on to nosio. Bilo je dosta te tenzije, a ja s druge strane ono gimnazija, vezancija, raja, hajmo izaći, mislim ono, kako bih rekao, živiš potpuno paralelni... još je tu sva raja, još ti s rajom nemaš taj, nit' pričate o tome nit', ovaj, pričate o sasvim desetim stvarima. Nemaš tu percepciju da se nešto sad dešava osim tog stalno. I to je isto bilo čudno '92. pogotovo januar, februar, ja, februar, mart '91., ne to je '90. Pardon. '92. januar, februar, mart baš je raja odlazila, znaš? Malo, malo pa Selma je tad otišla, otiš'o je Pranjić, Šoštarčić Valentin je bio sve do puča u Banja Luci, drugog na treći april. Sjećam se jer je provalu pravio. Ko je još otišao u tih prvih par mjeseci? Ne mogu se više sjetiti. Mor'o bi' se po slikama malo prisjetiti. I ništa nama nije ukazivalo da će se desiti sa starim, da nešto tu postoji, jest tu nervoza i sve.

Danijela: I on je u penziji?

Srđan: da, on je u penziji, međutim on se povezao s tim ljudima, kasnije smo mi to saznali da su ljudi bili iz Savezne, još uvijek tada iz Savezne bezbjednosti SFRJ Jugoslavije koji su imali tu neku grupu tu. On je dosta ljudi znao, dosta ljudi je poznao ovaj čitav kraj Banja Luke i tako dalje. Šta ja znam šta je on razmišljao kad se sa njima povezao. Vjerovatno je počeo taj protok informacija. On je bio izvor velikog broja informacija, vjerovatno i posrednik. Informacije su se slale za Beograd i nismo mi tu, ovaj... On je bio po VES-u vezista i sjećam se da smo mi skontali negdje u januaru '92. da on ima i radiostanicu u kući.

Danijela: A on je još tad, da kažem, bio odgovoran Beogradu.

Srđan: Pa direktno Beogradu, da. Mislim to ta neka grupa. Bilo je u toj grupi šest/sedam ljudi. Jedan od tih je bio, tu grupu je vodio Predrag Radulović Pile, pokojni. On je umro od tumora na mozgu 2013. On je bio onaj advokat koji je svjedočio na strani optužbe u slučaju i Brđanina i Župljanina koji je svjedočio o čišćenju u Banja Luke i Teslića. On je svjedočio u slučaju protiv Mijića. On je Mijića uhapsio '93. Im'o sam osjećaj da je ta neka grupica ljudi, on, stari, bio je tu jedan Goran, Šeki smo ga zvali, bio je neki mladi Bojan i bio je neki Miladin. Taj Bojan je kasnije doš'o. Mislim Miladin je bio jedan, stariji. Da su oni, njih par, da su tu bili neki ljudi koji su bili jugoslovenski orijentisani potpuno, komunisti jugoslovenski orijentisani da se njima ništa od toga nije sviđalo, kad su vidjeli kakva bagra dolazi na vlast tu, SDS, radikali, SOS-ovci, Brđanin i ta ekipa, ova ekipa kod Damjanovića i da jednostavno, al' imali su samo zadatak valjda da samo te informacije prikupljaju i šalju u Beograd o tome šta se zaista dešava i da je tu Beograd vjerovatno igrao duplu igru jer je s jedne strane dobijao informaciju o tom svom kriminalu,

švercu, pogotovo švercu oružija, naoružavanju muslimanskih i manje katoličkih sela, ali više muslimanskih sela da bi se u tim selima stvorila, da bi se ta sela kriminalizovala kao uporišta nekih terorista i naoružanih enklava i tako dalje pa da bi se mogla napadati i da bi se mogla isprovocirati i to im je djelimično uspjelo u Hambarinama. Hambarine su naoružali i isprovocirali su napad. Čovjek musliman koji je taj napad predvodio je iz kasnijih istraživanja sklonjen u Beč i Srbi ga čuvaju i dan danas u Beču. Čovjek je poveo dvjesto ljudi vrlo slabo naoružanih. Prije toga su im prodali sto kalašnjikova i nešto metaka na Bereki. Na Bereku su ih ovi dočekali, a to što su ovi od Bereka do opštine probili to je bilo, to je kad dvjesto ljudi sačekaš u zasjedi i praviš pokolj sa gnijezdima mitraljeskim. Od tih dvjesto ljudi 20/30 ljudi u onoj grčevitoj borbi za život je pregazilo par gnijezda i krenulo bježat' i došlo do centra grada i razbježalo se. Neki su pobjegli. To je poenta, to je taj nazovi napad na Prijedor. To je tako trebalo da bude u Vrbanji. Ljudi u Vrbanji su to oružije ostavili na cesti ispred džamije. Samo jedno jutro osvanulo.

Danijela: Tek tako, oružije?

Srđan: Da, koje su kupili jer su im ljudi rekli džaba kupujete, nema od te ljubavi ništa. Sila je to. Džaba uzimate. Možete tenk kupit', sila je to.

Danijela: JNA.

Srđan: Pa da, bokte! Pet korpusa pod... Srbi su krenuli, Rajh je to, čovječe! Srpski rajh. Mali srpski rajh. Gotovo. Nema tu šta. Znam da je kod starog dolazio taj pukovnik Stevilović, pukovnik vojne obavještajne bezbjednosti, kapetan Marković isto iz vojne obavještajne bezbjednosti. Stevilović je bio onako prijek čovjek, ali je bio pošten i onda je upravo istraživao to i sa starim je radio upravo valjda na tom švercu oružija, iz kojih kasarni. Oružije su najviše švercala ta lauška i karanovačka SOS-ovska ekipa, Tamjanović, Stevandić. Stevandić je znao dobit' ogroman keš da preveze autobus sa zapadne Slavonije sa oružijem do Bugojna ili Kotor Varoša. Poslije je s tim dolazio u Bosnu pa kock'o, hvalio se. Tad bio student. To ljudi će vam potvrdit', nema ko neće, ko ga ne zna iz tog perioda.

Danijela: To sve današnje elite.

Srđan: Pa da, upravo to. Profilterska. Tako da su oni to ordinisali, a ustvari glavni organizatori, pokrovitelji je bio taj neki Stojan Župljanin, Kesić i Stevandić i Tamjanović. To je ta ekipa koja je ovdje operativno, kriminalno, paravojno odradila sve što je trebalo Stanišiću i Karadžiću. Stevandić je tad bio jedan od naj naj, kako bih rek'o... Karadžić nije puno vjerov'o ni Brđi ni... to je samo bila ekipa za pokaz, potpuno za pokaz. Ništa on njima nije vjrov'o. Oni su za njih bili nesposobni. Oni ustvari u Banja Luci nisu mogli naći nekoga ko bi im bio politički jak igrač, nisu mogli naći nekog ko bi im bio intelektualno jak igrač a da provodi agendu SDS-a. Uspjeli su prevesti Gugu Lazarevića, to se već zna, i to je to. I onda od Banjalučana su tu tražili doktore i te neke tehnostrate. Brđo je bio građevinski inženjer, Vuk je doktor, Radić je mislim bio pravnik,

Kuprešanin je bio isto pravnik. Eto tu neku tehnokratsku ekipu su „midl menadžmenta“ su pokupili.

Danijela: Jesu li to danas najbogatiji ljudi u Banja Luci?

Srđan: Pa ovi iz tog kriminalnog podzemlja , da kažem, obavještajno-paravojnog jesu. Mislim jesu, jesu sigurno jer dosta tog bogatstva se preko njih prelilo među ljude koji se možda i ne pominju, Raša Janković, onda taj kesićki lobi, mrkonjički lobi oko Kesića i Kaje, zatim taj lobi manjačko-lauški, znači Damjanović, Koljančić, Stanislav, kako se zove onaj... Jotić. To su bili šverceri. Oni su se bavili švercom narkotika, kafe, cigara, farmerki. Prije rata neki su ležali zbog toga, bavili su se igrama na sreću, bavili su se... oni su već tad bili poprilično jaki, pogotovo što su otvorili i privatne biznise. Imali su te neke kafane pa su kroz te kafane prali novac. Tako da su oni bili poprilično jaki i pred sami rat to bogatstvo se nije vidjelo.

Danijela: I sad mi dovedi njih u vezu sa ćaletom. Počeli smo o njemu pričat'.

Srđan: Pa da, to je ta ekipa koja je tu vedrila i oblačila, al' kažem vam, to je, ja sam napravio digresiju kod Stevilovića i Markovića, oni su kod nas često dolazili i Stevilović je nekoliko puta išao i razgovarao sa ljudima iz Večića, sa hodžom u Večićima.

Danijela: Gdje su Večići?

Srđan: Kod Kotor Varoša. Isto jedno od sela kojima je Đuro Bulić, ustvari Župljanin, Bulić je bio komandir policije, kojima su prodavali oružije i tad je zadnji put kad je bio, njemu je hodža rekao da, jer ljudi koji su tu bili sa njim svjedoče da mi ne želimo ratovat, evo mi ćemo vratit' oružije ako vi nama možete garantovat bezbjednost. Njima je taj dio izgleda Kotor Varoš (kako se zove ono selo kod Kotor Varoša?), Vrbaljani, i to veće njima je bilo tu zeznuto jer se taj dio naslanja na Tešanj, Zenicu i strateški im je bilo nezgodno jer kao slično sa Posavinom, sa Derventom i sa Odžakom, znači blizu je nečega što Srbi ne mogu pućirati, ne mogu preuzeti vlast, ne mogu preuzeti vlast u Travniku, Zenici, nema šanse, nisu većina nikakva nit' imaju svoje pozicije tamo, a ovi mogu napraviti neku liniju fronta pa onda spojiti se sa njima. Na tim rubovima se vodila bitka. Oni su htjeli te enklave da neutrališu, prijedorsku pogotovo. U Prijedoru je Sanska dolina morala biti neutralisana zato što je oćas posla mogla biti spojena sa Siskom. Znaći oćas posla. I Bosanski Novi, naravno i oni to, i Bihać i Sisak i gotovo. Ljudi unutra nisu imali nikakve šanse otpor da organizuju, međutim oni su bili potencijalno opasni u slučaju da se da nešto krene, neka jaća inicijativa s vana. Hodža je rekao – vi nama garantujete bezbjednost da neće niko pucat, a SOS-ovci su već dolazili tu, Stevandić je jako puno operisao na tim Večićima, noću dolazili i pucali u vazduh, dizali tenzije, znaći trudili su se da neko s tim oružijem opali i ubije nekoga, a onda je rek'o – recite Đuri Buliću, mi vama vratimo oružije, vi nama garantujete sigurnost, a Đuri Buliću recite da nam vrati pare onda. Sa tog povratka je u toj jednoj koloni u kojoj je kompanjola sa Stevandićem i Markovićem bila zadnja je presrećena i samo ta

kompanjola je uništena i oni su ubijeni. Zato se za djelo sumnjiči Stevandić sa svojom ekipom SOS-a. To je bio juni '92. Nakon toga počinje sveopšti napad na Večiče i to na način da su počeli noću da guraju te SOS-ovce, a usred bijela dana su poslali klince, vojnike 19 godina, kojih je četvorica/petorica poginula odmah i onda je to bio povod da su oni avionima i helikopterima tukli Večiče. U Večićima mislim da niko nije preživio. Da je čitavo selo spaljeno avionskim bombama. Tako da tu nije bilo neke borbe, ničega. Vrbljani su se držali i držali su se jer nije bilo... Večići su onako u kotlini, a Vrbljani su se držali dok nije došlo do pregovora pod kontrolom Crvenog krsta jer su ti muškarci i žene izašli.

Danijela: Ima li tu sada ikog?

Srđan: Vratila se zajednica sad tu obnavlja. Vrbljani su jedini uspješan primjer otpora tom rajhu, blitzkrieg-u tom.

Danijela: Stevilović i Marković su radili sa starim, jel'?

Srđan: Oni su radili, svoju liniju imali, sarađivali su. Ja znam da je bio kući 100% kod nas. Ja sam kasnije na akademiji studirao sa njegovim sinom, a on pojma nema. Mislim, nešto nazire, nešto naslućuje, ali on ne zna ništa o tome niti se bavi time.

Danijela: Jel' on ovdje?

Srđan: Nije. Oni su, ja mislim, od Drvara. On dođe na godišnjicu na toj okuci gdje su oni ubijeni, položi se cvijeće i to je to.

Danijela: To niko nije procesuirao?

Srđan: Niko nikad. To je kao muslimani. Tu nema muslimana. Nije bilo ni u ljeljama. Od Kotor Varoša prema Banja Luci, prema Čelincu kakvi muslimani, kakve priče. Kakve organizovane jedinice, ljudi se utranšaili u Vrbljanima, nikud nisu išli, čovječe. Ako bi negdje išli, išli bi na jug dole prema Travniku, prema Zenici ako su mogli, ali to je Vlašić je iza, to je planinčuga. Oni su na kraju izašli, ja mislim, prema Doboju i prema Tešnju. Ja se kao klinac ne sjećam.

Danijela: I šta se dešava u junu? Znači ovi su ubijeni i šta sad, gdje je sad Miodrag u tom svemu?

Srđan: Ne, ne, oni su ubijeni poslije. Stari je ubijen odmah u aprilu.

Danijela: A on je u aprilu, aha.

Srđan: Sjećam se da smo išli 15. marta sa ovim Jošićem. I to se sjećam. Ustvari sjećam se da je mene stari tu provjerav'o da li ja slušam četničke pjesme, u kom sam ja fazonu, znaš? Pa me znao provocirati.

Danijela: Moji starci su '91/'92. upoznali starog tvog i Jošića i nastavili se s Jošićem poslije družiti kad smo došli u Banja Luku tako da to možda koincidira sa nekim periodom kad su se oni upoznali, jer on kaže upoznali smo neku divnu ekipu iz Banja Luke ribara i tako je to nešto.

Srđan: Stari je Jošića zapalio za ribe tamo neke '90. godine. Jošić prije 1990. nije pecao, nije ni znao pecati, nije znao držat ni štap u ruci. Ja znam zato što sam ja mu vez'o mušice k'o klinac i onda on se zapalio za to pecanje.

Danijela: Kako ste vi, izvini da se vratim, kako ste vi tumačili to što se dogodilo u aprilu '92.? Ti što tad nisi im'o pojma.

Srđan: Ako je ovaj put na takmičenje bio iskustvo rata i da je rat počeo i da se sve to raspada i da će sve stvari bit drugačije samo ne znam kako i na koji način, to kad je stari pogin'o, to je, mislim mi smo, prvi dan je to bilo, prvo veče, prvu noć su ljudi upali, pretresali nam, doš'o je Stojan Župljanin, pretresali nam, SOS-ovci su došli pretresali nam stan.

Danijela: Kad je to bilo, izvini?

Srđan: 10. aprila naveče. Stari je oko 8 sati ubijen i... Nama je javio vlasnik kluba Jasmin, vlasnik video kluba Garfield u Boriku nam je javio da se nešto desilo sa starim i stara je onda upala u paniku, a ja i sestra smo bili u sobi i onda je ona počela da zove ljude i zvala je odmah kancelariju kajakaškog kluba u kaficu, a u kancelariji je bio Bojić već na uviđaju i Bojić je s njom razgovarao i nije joj ništa rekao. Rekao joj je – ja ću doći i reći ti sve, ali nemoj nikom ništa ni vjerovati ni pričat dok ja ne dođem i tako dalje.

Danijela: A Bojiću ste vjerovali?

Srđan: Da. Živko je bio onako profi čovjek. Ja sam tada dok je stara zvala, niko još nije doš'o u kuću, ispod prozora naših našom ulicom (58:16 - nerazumljivo) sada Rada Vranješević prošlo dvoje ambulantičkih kola i ja i Tijana smo vidjeli ta kola, dvoje, u jednom je bio stari, mi nismo znali jer on je davao znake života sve do bolnice i nismo to ni skontali. Ja se sjećam da su ta kola prošla, e onda je došao kum Mirza Fazlić i on nam je to rekao, e onda su počeli ljudi dolaziti, e onda je upala ova ekipa...

Danijela: Stojan?

Srđan: On je došao u 10 sati naveče, došao sa SOS-ovcima. SOS-ovci su tu bili, instalirao ih je ispred, bili su sigurno...

Danijela: Samo su upali?

Srđan: Da. Pretresali su, tražili su sve što su mogli da nađu, papire neke, tu radiostanicu pokupili. Bili su aljkavi, nisu sve našli. Poslije sam ja našao još nekih stvari (smije se).

Danijela: I šta? Ušli i šta?

Srđan: Došao je buraz Boris, došao stric, došla je Azra. Ništa, upali i kraj priče. Ostavili jednog da bude u kući naoružanog i on je tu...

Danijela: Šta stara?

Srđan: Pa ništa. Kao to je za vašu sigurnost. Taj prvi dan pa drugi dan isto nismo mogli izać iz kuće nikuda kao to je za našu sigurnost i tako dalje.

Danijela: A Bojić jel' dolazio?

Srđan: Nije. Oni nisu htjeli da se susretnu. Ni ta grupa nije htjela da se susretnu sa njima. Oni su prvi došli. Bio je Kesić je došao isto, kao načelnik RGB-a, sva ta ekipa, oni su prvi upali jer nisu htjeli da ovi dođu prije njih. E poslije, mislim treći dan je došao mislim Pile i Bojić i tako dalje. I onda su oni nama rekli šta je u pitanju. Oni su nama rekli, odmah su nam rekli da su ga ubili muslimani i Hrvati.

Danijela: Oni to vama rekli?

Srđan: Da. Drugi dan smo ja i sestra otišli kod strica i strine i baka je bila tu, to je haos bio i tad je došla ta ekipa iz razreda. Bila Selma, sjećam se. Selma je bila. Da, Selma nije otišla ranije. Selma je bila tad, sjećam se dobro sad. Ona je bila sa tom ekipom iz razreda i rekla je – mi smo čuli po gradu se priča da su ga ubili neki muslimani i neke ustaše i tako dalje i to je ustvari bio...

Danijela: Zvaničan narativ.

Srđan: Zvaničan narativ, međutim kad je Bojić to nama objasnio šta je i kako je, onda je Stevilović je još bio živ, Stevilović je poslao jednu depešu potpisanu sa prijatelji Miodraga Šušnice u kojoj je on opisao sve ko je organizovao, kako, šta, gdje i kada jer su ljudi koji su to organizovali bili i KOS-ovi saradnici i tako dalje. Mi smo dobili tu depešu kompletnu.

Danijela: Potpuno druga priča.

Srđan: Da, potpuno organizovana od strane SOS-a i onda smo mi rekli ovima da mi to ne vjerujemo, onda su oni nama (01:01:30 – nerazumljivo) u narednih mjesec dana da je to greškom ubijen i onda smo mi, bukvalno smo prekinuli sve te veze sa svim tim ljudima, nismo više htjeli...

Danijela: Ni prijateljima ni ovima ni, mislim...

Srđan: Jedino sa Piletom i s Bojićem smo ostali u kontaktu.

Danijela: A jesu li Pile i Bojić imali pristup toj depeši?

Srđan: Jesu.

Danijela: I šta su oni rekli na to?

Srđan: Oni su znali da je to tako.

Danijela: A oni su vama rekli muslimani i Hrvati?

Srđan: Nisu oni rekli.

Danijela: A nisu Pile i Bojić?

Srđan: Ma kakav. Oni su došli treći ili četvrti dan i rekli nam pravu stvar.

Danijela: A oni su vam rekli..?

Srđan: I prije depeše su nam rekli pravu stvar.

Danijela: Ok, razumijem.

Srđan: A ovi prvi koji su dolazili su govorili tako. I onda su ti prvi, znači ta ekipa, čak je tu bio i Goran Sivac, on je kasnije bio onaj Siva munja i on je dolazio isto tada.

Danijela: To je Plazma današnja.

Srđan: Jeste i on je dolazio tada i on nam je isto potur'o eto greška pa onda sva ta ekipa sa Lauša.

Danijela: Pa jel' bilo očevidaca?

Srđan: Pa kako nije. Sva ta ekipa oko Lauša, svi ti ljudi s kojima se tata družio. Mi smo trebali to veće gledati film na videokaseti, ja sam podigao film, on je trebao sa nama gledati film, a njega je zvao Šolaja Slobodan, onaj narko boss što je pobjeg'o, što je dobio osam godina za onih 150 kg kokaina, e on ga je zvao da se vida, a on nikad nije došao, Šolaja nije došao, a Bojiću je u informativnom razgovoru rekao da mu se kuće razbolilo pa nije mog'o doći i tako dalje u tom fazonu. Tako da su oni nama, ta ekipa oko Lauša, oko Steve Trtića, oni su svi govorili to je neka greška, to je ovo, to je ono. Tačno si mog'o da podijeliš onako preciznim rezom ljude koji otprilike su znali šta je pozadina, mislim znali, znali su ko je to učinio i znali su da je ta prva priča o ovome đavolu da su to uradili muslimani i Hrvati da je to prazna priča pa i 12.4. u Glasu je izašla taj poziv neke srpske antiterorističke grupe da porodice Beganović i porodice Klindić izruče izvršioce ubistva srpskog inspektora Šušnice Miodraga. Srpskog inspektora. Na kraju sam ja, ovaj, znam da sam ja, na kraju nema tu neke misterije, nema tu mistifikacije. Nije stari nikakve posebne informacije dilao da bi imao i posredovao koje već nisu bile u Beogradu. Nije. Nije. Nije to ništa. To je bukvalno napravljeno da bi se kriminalizovali muslimani i Hrvati u Banja

Luci. Ništa više. To je jedini motiv. Mislim tu kad sve pregledaš sve te varijante i kad odeš do kraja i tog šverca oružija i šverca kokaina, oružije za drogu i tako dalje, ma to je bila javna tajna. Ma to nema ko nije znao. To je i vojska znala i vrh državni je znao Srbije i civilne i vojne bezbjednosti. Svi su znali. Svi su znali da se oružije prodaje, da se jedan dio oružija prodaje i da jedan dio oružija odlazi faktički tamo gdje će odbrana biti uspješna, jel', a jedan dio se prodaje da bi se kriminalizovala sela muslimanska i hrvatska da bi se lakše opravdao napad na njih. I to je to.

Danijela: A taj neki tvoj put poslije toga u tom periodu, znači neki se život nastavlja. Kako je i na koji način to nasilje definisalo put tvoj i tvoje porodice? Na koji način je to nasilje vas obilježilo?

Srđan: Meni je to pokazalo da je rat ustvari da je to „shit“ (sranje, o.p.), da nema ničega tu. Ta priča Republika Srpska, Srbi potpuno, znači potpuno od dana prvog sam taj utisak imao i taj me utisak nosi i danas. Znači da je to sve samo gola pljačka, otimačina, goli kriminal i neki drugi bolesni porivi ubilački pa i, da kažem, porivi neki nošeni tim nekim zaista za mene je taj nacionalizam, to je sociopatija, to je zaista kleronacionalizam je sociopatija, ne mogu ja reći da..

Danijela: Da, spominješ i taj kleronacionalizam, spominješ i ovu pljačku kao jednu preraspodjelu odnosa moći.

Srđan: Naravno. Tako je. Ne bi ni ti mogli pljačkati da nisu uspjeli indoktrinirati ljude da ta sociopatija nije zavladala i da vrh te sociopatije nije išao u masama, kako bi' rekao, ubijao, klao na masovno. Nikad oni se ne bi uspjeli održati. To ti je ustvari ta priča, spartanska priča. Znači, kako je 50 000 Spartanaca moglo da drži 200 ili 250 000 robova golim terorom. Teror sprovodi 10%, ostalih 10% se bogati, ostali su „in the middle“ (u sredini, o.p.). I to ti je tako (smije se). Mislim, ja sam to tako doživio da je milion ljudi otprilike sad ima ogromnu moć suzbije onih... ja sam se to vrlo rano i zapitao kad sam prvi put vidio neke mape tamo neke '93., tad sam ja bio malo stariji, gledam Bosna neka mapa, RS šta je ovo? Ja kontam... pa pitam mamu koliko je Srba bilo na popisu, pa kaže milion i ne znam, 400, a koliko je ovih drugih bilo, pa kaže tri miliona. Pa ovih je milion i 400 sabilo ovih 3 miliona na 57% teritorije, na 58 i kontroliše ih najgrubljim mogućim masovnim zločinima. To je industrija potpuna da bi ovi mogli da pljačkaju, znaš nije to bila pljačka u smislu privatizacije, to je bila pljačka najdirektnija, osvajačko otimanje, ratno otimanje, ratni pljenovi.

Danijela: A niste razmišljali da odete iz Banja Luke za vrijeme rata?

Srđan: To nikad nisam, mislim stara nije. Stara je imala taj posao u toj firmi, osnovana je Krajina Kopaonik preduzeće. Prvo je to bila filijala Kopaonika beogradskog pa je onda nastala kao ćerka kompanija Medicinske elektronike i Kopaonika beogradskog i stara je ostala tu da radi. Nismo imali nešto novca, nismo znali kud, kako, nismo imali ljude vani, nismo znali kako ćemo. Mi smo prodali auto, prodali stvari. Stari imao onaj roštiljnicu K1 kraj Kajaka pa smo sve te stvari

podijelili sa lćom pa prodali. lćo je izbjeg'o. Tu je ostala Jagodina mama baba Ruža, sestra Savka, baba i deda su tu bili. U tih prvih godinu dana niko nije iš'o (1:09:43 – nejasno), čak ni kad je Boris poginuo niko nije, u julu '92., niko nije razmišljao da odemo. Kasnije se to, da kažem, kasnije '93. Banja Luka nije ono već nisi im'o raje, pola raje već nije bilo '93. tu, bar ovo iz okruženja i onda se možda nekad i razmišljalo, '93/4., ja mislim, bilo je priča, ali stara nikad o tome nije razmišljala. Stara je donosila odluke te, nismo mi nikad imali taj... znaš, ono, ideš u gimnaziju, provodiš ljeto na Vrbasu, život provodiš na Vrbasu. Te tri i po godine je meni prošlo na Vrbasu potpuno. Gimnazija, Vrbas i Borik. I ta ekipa bila tu iz ove, sada je to Relje Kirovice, Hasana Kikića, ekipa sa njima smo se družili tu, veslali, čak su oni '93. otišli na takmičenje u SR Jugoslaviju, Srbiju. Ja sam iš'o '94. u Srbiju na to takmičenje, '95. su oni išli bez mene.

Danijela: Jesi li bio ljut?

Srđan: Šta ja znam.

Danijela: Kako si se osjećao?

Srđan: Osjećao sam se kao da trebam sve to zaboraviti da bi' nastavio živjeti. Da o tome treba razmišljati, da to sve treba zaboravit i tako sam se i ponašao. Možda nisam to preradio na način najbolji, ali nismo ni puno pričali o tome, mislim nisam im'o ni skim pričati. Stara je bila non stop na putu, ja i sestra smo sami ostajali kući najčešće. Ne znam ni ja, ovaj, nisam nešto puno razmišljao o tome zaista. Tek sam to kasnije tamo '96/7. kad sam pričao s ljudima , već sam tad bio na akademiji, već sam bio malo drukčije razmišljao, posmatrao sam stvari, isti utisak me držao, ali onako trezvenije sam tad razmišljao o tome jer sam skužio, stari je bio odrasla zrela osoba, koja je 25 godina radio kao inspektor, znao je šta se dešava, znao je šta se sprema, mogao nas je pokupiti sve. Možda bih ja njemu mogao postaviti pitanje – a što si ti nas držao sve do '92. tu gdje smo uz sve to? Sjećam se jednom smo se vraćali, mogao je to biti mart '92., avion iz Tuzle vojni sletio pa pokupio, bilo je tu raje muslimana, Hrvata, Srba iz Beograda i stara je došla iz Beograda s tim avionom i stari je s kombijem, ja i stari smo pošli kombijem, on je rekao – hajd, koga još treba pokupit za grad i ljudi su išli, on je njih razvez'o i tako kako je razvezio i trebali smo otići jednog čovjeka na Starčevicu odvesti i punkt na mostu, to je već bio april, Bog te mazo, to je već bio april, nema mart/april i punkt na mostu i 2. i 3. aprila je bio puč u Banja Luci i tog se dana sjećam, tog jutra se sjećam vrlo dobro i kad je taj prišao, ja stao iza starog uz staklo ovako, ono kombi klupa sljedeća iza i ovaj je prišao i kaže starom otvori vrata i on ovako gleda, otvori oči i onda ga stari pita – štaš ti tu, fukaro jedna?, a on kaže – ja sam doš'o da se borim uz svoj narod. Kaže stari – jadan je taj narod za koji se ti boriš. I posl'o ga je valjda u pizdu materinu, zatvorio prozor i nastavio dalje. Stari je uvijek nosio oružije i to sve, ali nije on bio tip koji će pucat'. On se mog'o iz te situacije izvuć', al' nije on bio tip koji će pucat'. On je završio književnost, čovječe, pis'o pjesme, slikao (smije se), čitao poeziju, klasike, razumiješ me, nije uopšte u koru, instancisu nije bio, jednostavno nije doš'o sebi. On je nekako kad je sve to,

kako bih rekao, ja uvijek pogledam šta ja mogu učiniti za sebe, šta ja mogu učiniti da ne dođem u neku situaciju, šta ja mogu učiniti da ja, razumiješ me, da, kako bih rekao, da ne dođem do toga da se potpuno ugrozim, da se potpuno otvorim i tako dalje bez obzira na sve pa sam uvijek tako i razmišljao šta ja mogu učiniti. Mislim da on nije doš'o sebi, mislim da je njega taj posao u policiji potpuno okren'o, potpuno ga je deformirao, da je otišao u potpuno drugu krajnost i da je onda taj rat kad je počeo, šta ja znam, da je on mislio da on može nešto učiniti. Tako da ne znam. Naravno da sam bio ljut. Prve te godinu dve nisam im'o apstrakt ni na koga bit' ljut. Mislim šta? Znaš? Družiš se s istim ljudima s kojima si se družio, nemaš ti tu sad šta. Niko nama nije doš'o na vrata i rek'o – e, vi ste ovo, vi ste ono, drži, ne daj. Jest jedan dolazio, neki kreten, tražio neke... ma da, neke... optužio nas da smo mi ukrali neke bicikle, ja i Pota. Doš'o u uniformi, doš'o s oružijem. Nisam im'o, da ti kažem, taj susret da se ja s nekim da kažem sukobljavam oko tih nekih stvari, uopšte, uopšte.

Danijela: Ali evo odlaziš u Beograd, mislim. Kad je zapravo postalo to, meni vrlo važno pitanje ovako teorijski, istraživački, šta je to odjednom postalo značiti biti Srbin? Znači ti ako si nekakav Srbin, Jugoslavija se raspala pa je taj jugoslovenski identitet nešto što smo sklapali čini mi se naknadno možda, ali kao odjednom se sada nameće ulazimo u nekakav etnonacionalizam, znači to postaje, kako i sam kažeš dominantan narativ. Šta je postalo na neki način mjerna jedinica, koliko si ti, šta ti kao Srbin treba da radiš, šta da performiraš, kako da se ponašaš, da se osjećaš? Šta je značilo zapravo, mislim pitam te to ne u smislu ranije već u tom post '92. periodu. Na koji način postaje operativna definicija biti Srbin? Šta to Srbin neki radi? Kako razmišlja? Kako treba da, kako se očekuje od njega da razmišlja?

Srđan: Možda sam ja pogrešna adresa za to pitanje zato što je taj...

Danijela: Koliko si se ti opirao tome?

Srđan: Nisam se opirao uopšte nešto posebno nego sam ja to, jer sa tim ubistvom staroga znači, kako bih rekao, mi smo i u familiji, je li, i ja lično smo napravili taj neki koncenzus, a to je – stvari se ne mogu promijeniti. Tako je kako je. Oni su rekli jedno, to nije istina, desilo se to što jeste. Moj utisak o ratu u Republici Srpskoj, o Srbima, o srpskoj nekoj to je sve palo u vodu i ja sam shvatio da je to samo jedna skrama, jedan samo, kako bih rekao, nešto što treba, kako bih rekao, nešto što je samo na površini, što treba da bude pokazno, a šta je dole, to nije bitno tako da se, što se mene tiče, desio taj jedan paralelizam, je li, tog nekoga gdje sam ja 'ladno, to se pogotovo desilo jer je odmah u maju mjesecu '92. nas su popisivali u gimnaziji po nacionalnosti. Ja nisam znao reći šta sam ja, čak ni tada, razumiješ li me. Čak i tad, to je bilo mjesec i nešto poslije ubistva, čak ni tad ja nisam znao reći ja sam Srbin, ja stvarno nisam znao reći šta sam, ali stvarno. Nisam ništa lagao, performirao, neg' sam pis'o Jugosloven. I on meni vrati i kaže – šta si? Reko' ne znam, moram pitat staru. I stara meni kaže – ako te sad neko pita reci da si Srbin, bezbjednije je i kraj priče. Znači ako te iko išta pita, reci to si. Tako da sam ja to shvatio samo

kao jedan paralelni, ja sam to shvatio kao neko moranje, kao nešto paralelno, je li, što se po defaultu, po automatizmu piše, a bez ikakvog mog ličnog odnosa prema tome. Niti smo mi slavili slavu, niti smo ono što ću tek kasnije možda '96/7/8. ono u miru, hajd da kažem, vidjeti kako ljudi performiraju to i šta rade, jel', ne, nismo. Ja sam pokušao malo istraživati apologetiku pravoslavnu, čitati to, upoređivati. Nisam ništa našao tu što bi mene privuklo, ništa. Počeo sam čitati istoriju, naravno. Čitao sam istoriju, čitao sam sve to, čak sam i odlazio na liturgije, slušao priče u različitim crkvama u Beogradu i ovdje, gledao, slušao u hramovima kako ti ljudi komuniciraju, mislim koji je to svijet, šta je tu. Mi kad smo bili klinici '87/8. kad ovdje dođemo na Rebrovac, mi smo njih zvali Indijanci kad se okupe, evo došli neki Indijanci, nešto se okupili pa neki sabor, nemam pojma, religijski neki kod Rebrovačke crkve. Šta je to zauvijek mi je ostalo stranjsko. Zauvijek mi je odlazak u crkvu, sjedit u društvu s popom mi je zauvijek ostalo kao da sjedim sa vanzemaljcem i ne znam šta bih ga ja pitao, jel', naravno sad kasnije pet, deset godina ja mogu samo politički neki komunikaciju, dijalog imat sa njima. Znači možemo pričati i razmjenjivati mišljenja koja su dio javnog diskursa i tako dalje i tu sam se sad i opustio zato što, kako bih rekao, vidim da i njih ima različitih, ali ja tu pristupam sa svoje pozicije, sa svoje distance u odnosu na to. A sjećam se tih devedesetih godina i ratnih i poratnih to je za mene bilo apsolutno špansko selo i ni u kakvom smislu nisam se doživljavao, niti se identificirao niti ne, ne, nit je bilo takvih razgovora u mom razredu, nije nešto bilo puno razgovora u mom razredu na tu temu. Mi smo baš komunicirali o hiljadu drugih tema, ne o tome.

Danijela: Pričali smo, hajd da se vratimo sad na nešto što nismo, puno smo stvari i pokrili kroz ova pitanja, ali evo jedno razmišljanje da je rat poslužio, a to si i sam rekao da je taj nacionalizam i to poslužio kao plašt da se otuđi javna svojina, da nestane tog nekog radničkog identiteta, a kao tvoje neko znanje o radničkoj klasi u toba socijalizma, tom našem živućem realnom socijalizmu. Koliko je ljudima, recimo bilo važno to što su radnici, odnosno kako tumačiš da im na kraju to više nije bilo važno? Spomenuo si nekoliko stvari u svom razgovoru, ja znam isto moji starci su tako razmišljali, slična su ta neka srednja klasa, sličan milje kao tvoj, ali spomenuo si to stari je imao tvoj tu nekakvu roštiljnicu. Moji starci su u Bihaću razmišljali da otvore neki riblji restorančić, znači već tada kreće od te neke srednje klase, kreću neke ideje da se neki mali biznis napravi pa sad jel' to značilo izlazak ili kako to? Ja sad to pokušavam smjestiti jer s puno stvari se poistovjećujem kao da u puno stvari opisuješ moje djetinjstvo pa mi je blisko. Kako tumačiš to da su naši starci jednostavno htjeli ići ka tom malom privatnom sektoru na kakav god način i vezano za ovo pitanje šta se desilo stvarno sa radnicima? Danas kad mislimo o radnicima mi stvarno mislimo o svojim roditeljima i komšijama ili mislimo o nekim imaginarnim likovima u plavim kutama, mantilima koji nešto rade za nekim tokarskim strojem? Mislim da su figura radnika i radnica postali poprilično apstraktni i ja tu pogledam naše roditelje krajem osamdesetih početak devedesetih, svako ko je mogao, ja znam u Bihaću i u Petrovcu i u Banja Luci, okretao se, bili su ti teški šverceri što su farmerke dilali, cigare, robe i to sve, ali ovaj svijet poštenu uslovno rečeno okretao se toj nekoj vrsti malog biznisa. Eto na tu temu.

Srđan: Ja mislim, to je moje mišljenje, ono što sam slušao iskustva Jagode, Jagoda je radila 16 godina na Univerzalu je radila u pravnoj službi i jako puno je komunicirala, bila na radničkim savjetima redovno i zapisničar i 'vako i 'nako, ja mislim da je ustvari takav sistem samoupravljanja kakav je normativno deklarisan, deklarativno primijenjen ili tim formama u kojima je primijenjen uništio ono što jest radnik, ono što jeste biće pojma radnika. Tačno da je to imaginarni pojam postao u drugoj polovini osamdesetih prilično da nije samo samoupravljanje već vjerovatno i sigurno i taj način poslovanja tih preduzeća na zajedničkom jugoslovenskom tržištu a kasnije i u izvozu uticao na to da određena preduzeća dobro posluju, a određena preduzeća zavise od javne sise, da je jedan dio tih menadžera, tih direktora radili svoj posao orijentišući se prema tom tržištu i potpuno se orijentišući na taj zapadni način modela poslovanja dok je jedan dio i dalje kuburio i nije se snalazio u svemu tome i mislim da su to poprilično različita iskustva to šta je značilo biti radnik. Druga stvar, to radničko samoorganizovanje u kom sindikati praktično nisu postojali kao neka djelujuća grupacija, maltene bili su organ partije, pridruženi i nisu imali nikakvog uticaja na neke odluke, onda se sve to prelamalo preko samoupravnih vijeća, a na kojim je opet pokušana da se demokratizira način donošenja, što stara moja kaže, u kojem je neko ko je dvoje troje ljudi koji rade u pogonu mogli da koče odluke koje se tiču dobrobiti cijelog preduzeća. E sada, nekad su stvari bile zaista opravdane za bunjenje za ta radnička prava kad su u pitanju bila, ali nekad su ta, prema njenom iskustvu, u samoupravnim sjednicama ljudi obarali i napadali direktora po nekom zadatku, po nekoj agendi koja je dolazila iz CK. To je njeno iskustvo. Kad je trebalo da se neki direktor Univerzala zamijeni, da se skloni i tako dalje.

Danijela: Znači ti misliš da su tu postojale različite grupice sa određenim ciljevima? Ne vjeruješ da je postojao jedan kolektivni identitet?

Srđan: Ja mislim da je radništvo bio apstraktan identitet i tad, pogotovo osamdesetih, mislim da je samo bio jak apstraktan identitet, bio je jak i indoktrinarno i u narativu i u jeziku, pozicionirani u školama kad radiš i učiš o tome, iza te pozicije radnika nije bilo odgovornosti. Znači iza te pozicije radnika radnik nije snosio odgovornost ni za šta. Znači dobar dio radnika je, pogotovo početkom osamdestih nakon one krize vještački zaposlen. Zaposlen je za ono za šta nije bilo proizvodnje. To će vam svi reći pogotov u Banja Luci i u (01:28:13 – nejasno) ljudi koji su radili, to mi priča Milošević jedan, bilo mjesto na CNC mašini, ti si trebao majstora na CNC mašini, međutim bilo je toliko priliva da je to bilo sasvim dovoljno. Četiri sata je trajala jedna smjena i za tih četiri sata si uradio ogromnu normu i mog'o si za to sa tom platom mog'o da živiš kao da si šef pravne službe. Radeći na CNC mašini. Međutim dolaze ljudi i ti dobro znaš šta to znači, ako se radi na CNC mašini, toliko moraš proizvesti dijelova što treba izvest u Belgiju, treba se izvest u Libiju i tako dalje, slušaš kakvi su zahtjevi, dolaze tamo projektanti, inženjeri, traži se to zašto, ne možemo, mijenjamo, trebamo za Libiju raditi...

Danijela: Tržišna ekonomija.

Srđan: Apsolutno. Morate mijenjati to ovako, radimo sad za Belgiju ovako, morate podić standarde, radimo ovako, moramo sniziti troškove i tako. Međutim imao si taj jedan, ljudi dolaze u sami kolektiv, dolazi do te konkurencije, dolaze ljudi koji su tu zaposleni koji bukvalno osam sati, a od tih osam sati ako urade nešto sat, sat i po vremena. Jer nema posla. Oni su po partijskoj liniji zaposleni. I to je taj bio problem po mom mišljenju. Samoupravna ta vijeća radnika su bila pod velikim uticajem jedne partije koja je bila potpuno tehnokritizirana, potpuno su se bavili sobom, svojim sudbinama, svojom imovinom, svojim obrazovanjem, svojim vertikalnim usponom. Ništa tu nije, mislim kad vidi se ko je bio u partiji, Živko Radišić, Radmanović, Kalinć Zoran, eto, od ovih koji su ostali u Banja Luci. Eto ko je bio u partiji. Ko je drmo i oblačio. Mislim da je partija potpuno udbazirana, hajd da kažem, potpuno je postala...

Danijela: Hajd sad ovako da budem đavolji advokat. Imaš tu partiju koja je izgubila povjerenje kod radnika, po tebi je samoupravljanje doživjelo jedan fijasko, čini mi se da ne vidiš trenutno ili kad porediš opet s tim, kažem da ne vidiš alternativu tržišnoj ekonomiji pa po meni kad sve to zbrojiš, jedina ti je opcija bila zapravo rat. Ako je sve to tako. Kud se moglo ići osim u rat ako je tako kao što ti kažeš?

Srđan: Pa da kažem i drugim zemljama se isto to dešavalo čak je bilo i gore ekonomske situacije, lošija je situacija bila pa nisu otišli u rat. Definitivno jeste, kako bih rekao, rat je, da kažem, a pogotovo predratno stanje, stanje u kojem se u političkom prostoru nije pričalo o privatizacijama, nije se pričalo puno o tom radničkom dioničarstvu, nije se... radnici da nisu dobijali... sjećam se onog prvog Ante Markovića onih dionica po defaultu da nisu dobijali, niko od njih ne bi imao one vaučere. Niko ne bi imao vaučere, one prve vaučere. Znači da se nije to po defaultu dijelilo. Znači ljudi, ljudi, ljude, ja mislim da je taj, ti aparatići iz komunističke partije, pogotovo ovi što su dominantno krojili moj život, naš život, život ljudi, ta srpska struja iz Beograda i preko bosanske, b-h, te srpske kvote partije, da su oni prilično, kako bih rekao, mlako posmatrali uspon tog nacionalizma koji se dešavao i da nisu shvatili da te radnike sa kojima sad oni na neki način treba da rade, da ti radnici više ne slušaju ništa, ne slušaju ni šta su to Markovićeve reforme, ne slušaju ni kakva je to politika, ne slušaju kakav je to tržišni način, gdje su radnici u svemu tome, kakav je položaj sindikata, kakav je položaj samoupravnih vijeća, kakav je njihov položaj kao pojedinaca u tim njihovim organizacijama, gdje je njihova granica odgovornosti. Znači oni nisu ništa to slušali. Oni su samo slušali i čitali nacionalističke narative od '85/6. i gledali na televiziji kako se iskopavaju kosti po Hercegovini po jamama. I ti aparatići, pogotovo srpski, potpuno nisu uopšte išli ka tome, naravno da raste jedna klasa ljudi pogotovo klasa koja je bliska državnoj bezbjednosti, obavještajnim bezbjednosnim strukturama za koje su uvijek u vezi u jednom životnom savezu sa kriminalnim strukturama. Raste jedna klasa koje je da kažem vidjela kad dođe pluralizam da će oni kontrolisati partije koje će imati većinu, a neće

to raditi komunistička partija, neće to raditi radnici, već će radnici postati njihovo sredstvo kad tad i mislim da su radnici dobro natopljeni tom nekom i sjeli na tu priču da je rat djelovao meni ne kao... za vrijeme rata nije bilo pljačke javne svojine, da se razumijemo. Za vrijeme rata je, ja mislim došlo do jednog šoka.

Danijela: A bila su ona dva zakona o privatizaciji koja se potpisuju (01:33:58 – nejasno) u Federaciji.

Srđan: Ona jesu potpisana, ali nije imao ko s time da se bavi. Na kraju krajeva bila je privatizacija, bio je zakon i privatizaciji kojim su u Banja Luci privatizovana već neka preduzeća pred rat, devedesete, Kontinental, ugostiteljsko preduzeće kompletno privatizovano od strane Džemila Kobilja. Najelitnije i najekskluzivnije prostore hotelijerske je on dobio tada. Već prije rata je počeo sistem privatizacije Bosne, hotela. Znači taj hotelijerski uslužni sektor je prvi koji je krenuo u privatizaciju. Ovaj dio industrije niko nije dirao. Namjensku industriju u Banja Luci da neko dira, nema šanse. To je bilo pod čvrstom rukom Beograda sve dok nije SFOR dok nije NATO pakt doš'o u Banja Luku. To je 'vako Beograd držao. Onda su '95. kamionima, ma nema šta nisu radili. Znači prvo su izvezli onaj ORAO, iz Butmira su ORAO sklonili u Bijeljini, to se već dešavalo '93/'94. Taj nacionalizam i ta politika koja je za mene bila jedna vrsta nacionalsocijalističke politike sa primjesama pseudokapitalizma. Zašto pseudo? Pa zato to je kapitalizam po rođačkoj liniji. Biće kapitalista onaj kome ja kažem da može biti kapitalista bez ikakvog slobodnog tržišta. Znači tržište da, postoji, ali samo za konzumente, a za poslovne partnere? Eeee, za te poslovne partnere toga neće biti. Dogovorni kapitalizam.

Danijela: Ali, gledaj, ti potpuno iz ove priče čini mi se da radniku ukidaš svaki agency, da je radniku po tebi samo ispran mozak.

Srđan: On je doživio šok pa kako možete, preko noći se u Banja Luci niko nije pobunio protiv toliko preduzeća. Niko se nije pobudnio zašto se tjeraju muslimani i Hrvati iz preduzeća, zašto ih se izbacuju iz stanova, zašto niko nije, pa prije tog zakona o privatizaciji koji uopšte nije zaživio, ništa se nije desilo ni u Federaciji, ne znam za Federaciju, ali ovdje sigurno se nije desilo po tom zakonu i na kraju krajeva ukinut je zakon '97., taj je ukinut i ukinuta je ta Markovićeva privatizacija. Mi smo imali nekih 400 dionica Medicinske elektronike, nije vrijedilo ništa jer je ukinuto. I dan danas imam taj neki papirić. Kako možeš objasniti da je radnik da niko se nije potpis'o? Ima Zakon o napuštenoj imovini i Zakon o racionalizaciji stambenog prostora, '92. su donijeti. Među prvim zakonima Skupštine Republike Srpske. Prvi zakon je davao ovlasti preduzećima da racionališu prostor, znači da tebe izvade iz jednog stana zato što si ti sam u 70 kvadrata i da te stave u 30 i 40 kvadrata, a familiju neku, a zakon o napuštenoj imovini koji je tim preduzećima povraćao, ne povraćao nego davao mogućnost za tu napuštenu imovinu. Šta znači napuštena imovina? Ljude su izbacivali. Nikad niko, ni jedan protest, niko, znači bilo je samo privatno tih ljudi, tih privatnih inicijativa, ličnih, intimnih, porodičnih, komšijskih i ne znam

ni ja kojih da se ljudi spašavaju. Ja mislim da je radništvo u tih nekih prvih četiri, pet godina, jel' moguće da je to uticaj te neke neregulacije, tog izlaska na slobodno tržište, tih jednih reformi koje je Marković započeo, ekonomskih, koje da kažem su pružili radnicima, kako bih rekao, mogu ti reći da je jedan dio toga, evo ja sad kad se sjetim malo i Zlaj Pešića koji je iz autoservisa otišao da radi svoj posao, napravi svoju firmicu. Moj stari je otišao u penziju iz MUP-a i napravio (01:38:01 – nejasno) agenciju Argus pa onda otvorio taj lokal. Znači svaki onaj koji je htio da sam odlučuje o svojoj sudbini i da sam odlučuje o svojoj egzistenciji, kojima su bili ti samoupravni sastanci preko glave i kojima je bilo preko glave gluposti i slušanja tih stvari bez ikakve agende, bez ikakvog cilja i kaže mi često, razumiješ me, bez ikakvog, svak' je mog'o da izađe da priča bez ikakve odgovornosti.

Danijela: A reci mi da li su radnici po tebi razumjeli šta znači privatizacija? Da li su oni razumjeli?

Srđan: Mislim da nisu. Nisu oni o tomo slušali, to je problem. Možda je slušalo 10% ljudi koji su bliže bili onim pravnim službama i tako dalje, ljudima koji su možda bili višeg obrazovnog profila, al' mislim da nije, bolan. Mislim da su radnici bili dobro natopljani, a s druge strane njihovi motivi su bili različiti. Kažem vam, bilo je radnika koji su bili u tom hard cord proizvodnji, bilo je radnika koji su zaposleni po diktatu partije, bilo je njih koji su se gurali u te partijske klubove, bilo je ljudi koji su bili provokatori službe, saradnici službe, mislim, ljudi moji, ja mislim da je samo banjalučki RDB centar imao oko 1000 saradnika. Šta je vama, 340 veza samo u Evropi, van Jugoslavije, operativnih veza, ljudi na vezi, od francuskih sobarica pa ne znam ni ja do službenika ambasade, samo banjalučki centar. Mislim da je partija tu vrlo svjesno, preko 40 godina je gura, paralelizam je vlasti, paralelizam je u normativnom, regulativnom i principijelnom i u kadrovskom i u proceduralnom i u svakom smislu partija je jedna linija, a ono što se dešava na tim skupštinama opštine, republičke skupštine, izvršna vijeća, izvršno vijeće opštine i tako dalje su drugi paralelno i ništa ovi i ne mogu da urade bez ovih, a ovi kontrolišu ove preko RDB-a.

Danijela: Al' gledaj ovo sad. Imaš postdejtonsku BH-a, isto imaš tu Banja Luku u kojoj nema odgovornosti, isto nema više radničke klase, nema ni društvene svojine, evo 25 godina kasnije, 'ajmo reći da su ti ciljevi postignuti.

Srđan: Podsjeti me sad na tu društvenu svojinu. Ne smatram da je u ratu neko atakovao na tu društvenu svojinu jer sva ta svojina bila...

Danijela: Kako nije atakovana, čovječe?! Pa bila je društvena pa je privatizovana pa je postala privatna.

Srđan: Čekaj, čekaj, čekaj. Prvo je u ratu ona postala narodna i pod izlikom naroda stavljena u funkciju jedne partije. Umjesto komunističke partije to je bio SDS. I SDS je to podijelio po jednom olihargijskom partijskom principu vrlo sličnom komunističkom, znači ako si lojalan dobit

ćeš upravljanje i tako dalje i ako si Srbin. Ako si Srbin i ako si lojalan. Tako da je meni period rata bio, znači period do ove prve privatizacije je bio period u kom, ja bih njega mogao nazvati nacionalsocijalističkim, al' nacizmom, ali u pravom smislu i u ekonomskom nacizmom. Zaista je tako. Znači, umjesto komunističke partije imao si SDS, znači jednu potpuno novu ideološku ultra desnu kleronacionalističku opciju, fašističku opciju...

Danijela: Al' narodnu, narodnjačku.

Srđan: Apsolutno.... koja je preuzela sve obrasce ponašanja komunističke partije upravljanja tim javnim resursima. Ništa nije privatizovala. Zašto bi privatizovala? Oni nisu htjeli, Karadžić nije (01:42:11 – nejasno), zašto? Privatni su bili samo oni uspješni poslodavci, privatni su bili samo oni koji su poslovali pod njihovom kontrolom.

Danijela: Dobro, to je bilo do rata i tokom rata.

Srđan: To je bilo u ratu. Oni su na društvena preduzeća instalirali ljude, u društvenim preduzećima su radnici po meni doživjeli jedan šok, pripremili su ih, natopili su ih kleronacionalizmom, doživjeli su jedan šok kad su ih poslali na ratište. Onog momenta kada su njihovi radnici otišli na ratište, mislim da tih radnika više nije bilo ni u apstraktnom smislu. Do tad je bio jak taj narativ o radništvu, radnicima, radničkim pravima i tako dalje.

Danijela: Kažeš veliki je radnik.

Srđan: Tako je. Poslije toga nema više. Ja mislim da je to bila doktrina šoka, a s druge strane u tom svemu koliko je to radništvo apstraktno pokazalo se na primjeru sunarodnjaka, ljudi, sugrađana druge vjere ili nacije koji su prognani, a da niko nije pustio glas od tih istih radnika. Znači nema nikakve organizacije. Mislim da je ta reforma na neki način još više uticala na to da ta samoupravna vijeća i sindikati postanu još potpuno nebitniji u svemu tome, da radnik ostane da kažem neobrazovan, da se ne pripremi na te neke nove uslove rada, da će morati sindikat biti sindikat i tako dalje. Ne. Karadžić je preuzeo svu metodologiju komunističke partije. Držao je sindikate, držao je, po firmama instalirao te direktorčice i to po zaslugama u toj njegovoj nacionalnoj agendi, nacionalističkoj agendi. Unis je dobio za direktore, znači kad su sve posmjenjivali direktore, Brđanin je i taj dio Karadžićeve vlasti provodio taj. Brđanin i Vukić su zajedno su išli i hodali po banjalučkim preduzećima, '92. je, maj, juni, juli, hodaju po banjalučkim preduzećima i daju liste koga ćeš, prvo tjeraju direktore da prave liste koga treba otpustiti. Ako direktor neće, otpušten je.

Danijela: (tiho) Možemo pauzirati.

Srđan: (tiho) Ne treba. Ne treba. Mislim da je, evo u slučaju bivše supruge Anice, Rajko, kad je njemu došlo to kao tehničkom direktoru Rudi Čajevca, on je svoje ime stavio prvo na spisak i

rek'o vi popunite dalje. Čovjek je otiš'o. Otvorio pekaru i kraj priče. I to '92. usred rata. Izvuk'o se, sredio da ne ide u vojsku jer nije on taj tip nikako. Od ove Suzane otac, direktor Žitoprodukta, je Brđanina zamolio da izađe iz kancelarije da će on napraviti spisak neradnika pa će njih otpustit. Neće pravit spiskove ove. Sutradan je... znači, govorim samo o privatnom otporu, govorim o ličnom otporu, otporu iz ličnih nekih, bilo ih je ali to upravo govori o tome da radništva nije bilo organizovanog u Jugoslaviji, po mom u Banja Luci osamdesetih godina.

Danijela: Ali evo ti, vraćam se na početak tvoje priče, ti si počeo priču sa nedostatkom javnog diskursa. Ako nema javne svojine, nema ni javnog diskursa. Nema ga.

Srđan: Tako je. Tako je.

Danijela: Ko će iznijeti? Znači, '92. nije bilo organizovanog javnog protesta, drrr, ali isto tako danas nemaš ništa organizovano javnog.

Srđan: Bilo je nečeg drugog javnog. Nije bilo protesta. O tome sam ja govorio. Bilo je protesta koji su išli u smjeru klerofašističke agende. Znači, majke su protestovale da im sinovi odu da budu u vojsci, a ne da izlaze iz vojske. Bilo je protesta kad se probijao Koridor. Kad se Koridor probijao bilo je šest sedam hiljada ljudi na trgu tamo. Pa su slavili. Pa su dočekivali sutradan te što su probili. Referendumi se organizovali za preimenovanje zajednica, mjesnih zajednica. Neko je na te referndume izašao, postoje zapisi, 300, 400, 500, 1000 ljudi. Neko je doš'o i potpisao. Ti isti radnici su to bili. O tome se radi. Bilo je javnoga, al' u javni dikurs je uneseno, znači potpuno je to socijalistička revolucija, nacionalistička revolucija, uvedeno je sasvim nešto novi pojam javnoga. Ne javnoga kao javnoga univerzalno građansko da kažem sve narodno u smislu nekog sekularnijeg odnosa, univerzalnijeg prema tome nego je to bilo sve naše srpsko.

Danijela: Čije to može biti? Šta ti vidiš ovdje, opet da se vratim na početak priče, rekao si da je sve izgubljeno. Ima li po tebi ikakvih subjekata promjene i ko bi po tebi, kako bi to trebalo izgledati?

Srđan: Ne znam. Pazi, mi smo poslije Dejtona propustili tu šansu da se u političkom smislu liši tog kleronacionalizma i da se ljudi počnu malo prati po glavama i da otpuste te stege i tad smo imali, tad je taj srpski kleronacionalizam bio najmanji, ovako i tad smo to propustili. Propustili smo da se u tu privatizaciju i u tu tranziciju uđe sa daleko zrelijom sviješću o tome šta radnik treba da bude, odn. šta treba da bude čovjek koji je radnik, koji je glasač, koji je građanin, koji je neki politički subjekt, koji radi il' za kapitalistu il' za državu. Ne, propustilo se. Propustilo se da se formira neko političko javno mnijenje, da se osvješčaju ljudi. Ti si u tom jednom magnovenju od '96. do '99., 2000. imao tek ono što se zove privatizacija javne svojine. Eh, tad je to postalo. Znači, nestaje nacistička forma države i društva, SDS odlazi, nema više toga. Odjednom sad ostaju ti repovi njihovi po tim preduzećima društvenim koji prelaze u različite forme. Prvo to je

bilo JDMP forma, ne mogu se sjetiti, sjetit' ću se koja je, mješovito i tako dalje nakon te prve privatizacije i u jednom momentu ti nisi, kako bih rekao, taj drugi ešalon...

Danijela: To je Dodik. To je ovo sad.

Srđan: I Dodik, ali recimo to su ti Karadžićev brat, Krajišnikova braća, Damjanović i ovi, znači taj donji i taj udbaško-kriminalni sloj koji su imali politički vezane, koji su imali svoje firme zavičajno-kumovski sloj, koji su imali svoje firme koje su jedine poslovale. Niko nije u ratu mog'o otvorit' privatnu firmu. Ko je im'o privatnu firmu, il' je zamrz'o il' je radio pošteno i otiš'o na ratište il' je pobjeg'o u Beograd il' je nekako plać'o da ne ide. Mislim, Lanaco nije radio za vrijeme rata. On je tange-frange neke stvari radio, neke nekretnine iznajmljiv'o i tako dalje, ništa posebno nije radio, ništa posebno. Niko nije ništa da kažem, niko nije mog'o poslovat, niko. Ko je mog'o da šverca? Ti ljudi kojima je dato na pijaci da šverca, po meni to je isto taj dio te nacionalističke ekonomije – mi ćemo narodu dat' narodno.

Danijela: Deset maraka štand.

Srđan: Tako je, narodu narodno i mi smo kao porodica poginulog dobili štand, nismo ga koristili, mi smo dali to Potočnicima jer su oni bili otpušteni sa posla oboje jer su bili Hrvati nepodobni i niko se nije pobunio zbog toga. Zaista mislim da je već do rata radništvo u tom smislu bilo potpuno potpuno rasturen koncept i potpuno rasturena svijest o tome šta bi to trebalo biti, a pogotovo šta bi to trebalo bit' u novim uslovima i mislim da u ratu nije bilo te privatizacije već je to bila ta tipična nacistička partijska šapa koja kasnije se sklanja jer bježe ljudi, ti zločinci, sklanja se, izbori, Dodik, ovo ono, drži ne daj, a izlazi ta kriminalna elita i privatizira. I mi tek od '97. možemo reći da imamo neku privatizaciju koja je podsjećala na kapitalizam više neg' sada jer je, da kažem, bila policentrična. Znači partije nisu imale snagu da zauzdavaju te privredne i tržišne tokove uopšte, uopšte, znači imale su snagu fokusiranu. Znači ako je preko SPS-a iz Srbije jula išla prema namjenskoj industriji onda se moglo znati ko je smio biti direktor Kosmosa, od koga je Kosmos smio da nabavlja dijelove, čije je kamione smio da koristi i tako dalje. Tu je bilo još tu nekih tragova te partijske čvrste državne kontrole ovo ostalo je sve bilo da kažem raspašoj, kol'ko para, tol'ko muzike. U svemu tome radnici dolaze, znaš ono, narod je zvijer koja ti se napije krvi, klone i lako se da okovat' u lance. Ljudi dolaze sa ratišta polustondirani, jebote, polustondirana u preduzeća kojih nema. Ona nisu razrušena. Magacini se počinju prazniti u preduzećima negdje '95, '96, '97. Počinju se prazniti mašine. Ljudi su već... U TAS-u su bile mašine, niko ih nije sklanj'o. Znači, mog'o si ući nastavit' proizvodnju. Livaru (?) su kupili Slovenci '98, sjeli i nastavili proizvodnju. Niko to nije sklonio. Bilo je nekoliko pogona u Rudi Čajevcu koji su '95/6. rasklopljeni koji su bili namijenski i poslani u Srbiju, pogotovo ovi koji su bili za tenkovsku industriju ABHO, to je specifična kao oprema.

Danijela: Ja se izvinjavam. Vi nastavite. Ima ovdje još pitanja, nismo završili. Ja moram izać' pa ću doći. Hoćeš ti ostat' u stanu ako Srki bude mor'o? Kol'ko ti? Evo ovdje imaš još pitanja koja nismo, evo ja vas ostavljam, idem ja tu u komšiluk samo nešto završit', a ti Dražene slobodno nastavi. Sad ću ja doći za nekih po sata.

01:53:19 – 01:53:58 – PAUZA

01:53:59 – 01:54:51 – Srđan razgovara na telefon

Dražen: Ostalo je još par pitanja. Ja bih da se vratim na rat, mislim na život u ratu, znači jedno od pitanja je kakvi su pritisci vršeni na nerpsko stanovništvo u gradu? Kakav je život bio, mislim tvoj sigurno tokom policijskih časova pošto nas je sigurno i kao djecu zakačio. Već si na nemi način rekao kako si kratio vrijeme na Vrbasu, ljetu, Borik, škola. Isto pitanje kako si se snalazi za hranu i informacije kako su dolazile. Aktuelan je bio radio i jedan dio ekipe je slušao to kao neka alternativa iako i dalje nacionalistička, s druge strane određeni su ljudi slušali Slobodnu Evropu i možda Glas Amerike i tako dalje. Znači, kako ste se snalazili za vodu, gorivo, grijanje, novac, humanitarne (01:55:43 – nejasno) i zanimljivo pitanje – da li se nečeg rado sjećaš iz rata?

Srđan: Šta je prvo pitanje to bilo?

Dražen: Pritisci na nesrpsko stanovništvo.

Srđan: Ja se sjećam da je to bilo već tamo od aprila mjeseca i da su ljudi gubili posao, da su drugari iz razreda odlazili, jednostavno nestajali iz razreda, kasnije su javljali da su izašli iz Banja Luke, da se više neće vraćati, da se mogu ispisati i da su ti ljudi svi bili nesrbi što su izbjegli. Ljudi su bili pod pritiskom ili da idu u vojsku ili da idu na radnu obavezu. Sakrivali su se. Vojna policija po Boriku dolazila, zalazila po zgradama, raspitivala se jesu li nečiji stanovi, da li su još uvijek naseljeni muslimanima i Hrvatima. Ljudi su se krili, muškarci pogotovo, vojni obveznici su se krili. Bilo je dosta premlaćivanja. Sjećam se da su neke organizovane grupe momaka adolescenata sa Lauša išli po gradu, raspitivali se, presretali ljude, pitali ih kako se zovu, tjerali ih da se prekrste pa nisu znali ili ako su imali nesrpsko ime, tukli ih, šikanirali. Lično sam to doživio sa Samirom u Gospodskoj ulici, gdje su nas tjerali da se prekrstimo pa ja nisam ni počeo i htio sam da se izvučem, a on je valjda kren'o pa nije znao i dobili smo batine. Bilo je slučajeva da su ih na ulici skidali da vide da li su osunećeni pa su ih isto tukli. To je isto bilo. Bilo je dosta ubistava. Mi smo k'o klinci da kažem nismo prisustvovali tim nekim krvavijim obračunima ni tim krvavijim događajima, jesmo izbacivanjima iz stanova. Ljude su izbacivali, bacali im stvari kroz prozor, ono ljudi samo su izbacivali stvari kroz prozor da bi se mogli popakovat' jer nisu imali vremena ni za šta drugo. Čuli smo da je negdje neko ubijen, da je neki musliman ubijen, da je u Vrbanji neko ubijen, da postoji punkt, da je neko pucanje na punktu bilo. Mislim uvijek si čuo neke glasine, to apro po ovoga informisanja. Mi kao klinci smo svega toga bili svjesni na jedan drugi način. Nismo bili direktno povezani sa tim informacijama ni s tim događajima, ali smo bili

svjesni toga da se to dešava. Kasnije tek kad odrastaš i kad istražuješ onda se ustvari prisjećaš, istražuješ ubistvo neko ili premlaćivanje nekoga nesrbina u Banja Luci i onda kontaš gdje si ti bio tog dana, šta si ti otprilike mogao raditi tog dana. Bilo je dosta samoubistava, tog se sjećam. U Boriku najmanje jedno četiri, pet ljudi da su se ubili. Ne znam kod su bili. Da li su bili Srbi ili nemam pojma. Znam da je bio jedan Srbin, komšija, to znam. Vratio se s ratišta i ubio se. Mislim da je bila tad '94.

Dražan: U korito rijeke Vrbas.

Srđan: Jest. Meni najupečatljiviji dio toga jeste taj osjećaj da ljude proganjaju i da ljudi odlaze zbog progona. Jednostavno da su ljudi neželjeni, prognani i da odlaze i taj odlazak i taj nestanak tih ljudi mi je bio najupečatljiviji dio tog čišćenja i tih zločina. Kao klinac nemam sjećanja na ubistva kojih je bilo. Sjećam se da su pucali, da su ljudi s ratišta dolazili, snajperisti, da su rokali i to. To je sve činilo atmosferu. Nisam bio svjedok nekog ubistva. Kako smo se snalazili za hranu i to sve?

Dražan: Ti si rekao da je mama Jagoda radila...

Srđan: Stara je radila i nije bila kući. Ona ode na put često pa se vrati pa ode pa se vrati i onda smo mi... znala je ona skuvat, a do '93. do septembra dok nisu komšije Mujo i Murija Kalkan isto otišli iz Banja Luke, mi smo znali tu hranu podijeliti sa njima. Murija nam napravi svima za tri kuće. Bili su i Džonlići tu, Subha i Suljo. Subha i Suljo su u Finskoj, mislim da je samo Suljo živ, a Mujo i Murija su u Malmeu, u Švedskoj. I onda oni naprave za nas i onda mi tako klopamo zajedno. Ma jelo se sve što si mog'o doći. Nije bilo frižidera pa nisi mog'o ni ovo meso živo da skladištiš već samo ovako gledaš da si kupiš neko živo meso, neki but, neku polutku pa da ga onda sušiš. Hah, jelo se što se imalo. Najteži je bio taj početak.

Dražan: Nije bilo brašna...

Srđan: To je bio maj, april, juni, nije bilo ničega. Nije bilo ni za kupiti. Da si im'o novca, nisi mog'o kupit. Poslije su te neke stvari, taj šverc komerc preko Koridora se organizovao pa je bilo robe u prodavnicama. A što se tiče nas klinaca, neku informaciju, kako da kažem, mi smo uzimali te, Vijeko je pravio nama te od autokasetofona i akumulatora radio, koji je malo trošio, mogao si ga slušati cijelo vrijeme i slušao se. Imali smo i antene smo znali praviti dobre. Imali smo prijem BIG-a, tog lokalnog radija, bila je Radio Banja Luka. Ne sjećam se da je bio i jedan drugi neki lokalni radio osim radio Banja Luke i BIG-a, a od stranih radija ta Slobodna Evropa ne. Mi smo slušali hrvatski radio. Tog se sjećam da smo najviše gledali kad je bilo struje, gledali smo hrvatsku televiziju, HTV jer je tamo bilo dosta filmova i onda smo i te vijesti pratili i pratiti vijesti sa, i naveče ako smo se našli negdje kod nekoga da cugamo i to sve. U školi smo dosta, kako bih rekao, informacije nisu nama toliko stizale, nismo mi toliko slušali medije zbog informacija već zbog zabave. Čitali nismo. S roditeljima o tim stvarima nismo pričali tako da smo se možda

informisali između sebe u školi, recimo najviše smo se informisali evo bilo ono, bilo ovo, jesi čuo ovo, jesi čuo ono, znači u razredu i znam da sam ja živio u dvije raje sam živio. Jedna raja je bila tu ova borička s kojom smo se tu zezali, pogotovo preko ljeta, raspust il' poslije škole i bila je raja iz gimnazije, iz razreda, fino smo se kompaktno držali zajedno i povremeno smo znali i kod nekog organizovat, znaš skupit neku lovu pa uzet piće pa napraviti kod nekoga neku žurku, il' za neki rođendan i to. Znam da sam za moj rođendan ja njih zvao '93. u decembru su oni došli kod mene u stan i onda je bili kod mene, bila je nova godina '94. na '95. ja mislim. Kod Bojana smo '95. na '96. slavili.

Dražen: Šošića?

Srđan: Ne, ne Šošića. Kod ovog iz razreda, Krupljanina, a Boro i ovaj kod mene su obje ekipe došle s '93. na '94., 4. na 5. Novu godinu. I ova ekipa iz Borika i ova ekipa iz razreda. A sjećam se da je '93. na '94. Nova godina bila... il' '92. na '93. bila... razred je slavio kod Balte, a Bora, ja, Pota, nas par još bili kod Pote pa smo onda ne znam kod koga otišli a onda smo i mi otišli kod njih u Mejdan tamo. Kao da pokušavaš da normalno živiš. Eto ti si tinejdžer, neki pubertetlija, sve što se dešava kao da se ne dešava tebi iako se dešava itekako, a ti pokušavaš da živiš paralelizam. Jedna stvar je ono što se na površini dešava, to je taj rat, taj nacionalizam koji ti potpuno, taj neki identiteski momenat, te sve loše stvari, to ti je potpuno, a dole radiš kao da nije rat, ponašaš se kao da je sve normalno.

Dražen: Živiš djetinjstvo iako si oštećen.

Srđan: Živiš jednostavno.

Dražen: Ima li nešto čega se rado sjećaš?

02:06:53 – 02:07:19 – čuje se vibracija telefona

Srđan: Da, da. Sjećam se prvih izlazaka s djevojkama. To je na kraju opet došlo u vrijeme rata. Sjećam se te svoje ljubavi na Vrbasu, jedne Lejle, '92. Ona je nestala jednostavno. Preko ljeta smo se zabavljali, ja sam se zaljubio u nju. Ona je samo otišla, mislim izbjegla je negdje. Svatili smo da ta čitava strana kako smo živjeli sa tom rajom iz Borika koja je uglavnom jedan dio njih, veći dio njih je treniralo na Vrbasu. Mi smo živjeli u tom kajakaškom klubu koji je isto tako bio ono, vojna policija upala u njega, htjeli su to uzurpirati pa su uništili arhivu pa smo mi to sklapali, skupljali, uspjeli smo nešto sačuvati, opremu smo dole sačuvali gdje je nekad bio kafić Bejks. Kolegica je držala taj Bejks i onda smo se tu okupljali, il' tu jer Kajak kafić nije još bio otvoren, Monet je bio otvoren čitavu '92., cijelu '93. Tek '94. se otvaraju kafići ti. Možda život je malo živn'o '94. '92. i '93. je baš bila mrak teški. A te '94. kad je sve malo živnulo, ti si opet kažem ti, do '93. do oktobra Banja Luka više nije ličila na onu, nije bilo raje. Ni te '94. kad sam se okrenuo kad sam shvatio nema, nije bilo ljudi. Nije bilo ljudi na koje si navikao, nije bilo ljudi,

priča, narativa koje si dijelio sa tim ljudima. Nisi mog'o ni sa kim evocirati. Znaš čega se sjećam? Sjećam se, recimo jedna od ljepših stvari je bila da smo znali satima sjediti ispred Monea ili na stubićima dole na Kajaku i prisjećati se kako je bilo, sjećaš je '89.? sjećaš se... iako je to 3, 4, 5 godina udaljeno vrijeme, e sjećaš se bili smo na ovom talmičenju, sjećaš se (02:09:14 – nejasno), sjećaš se Nišave, sjećaš se Nane, sjećaš se Čele, sjećaš se ovoga, i tako dalje, sjećaš se Murske Sobote. Pričali smo o tome k'o da je to bilo ne znam ni ja kada, e sjećaš se ovoga, sjećaš se Tufegdžića, sjećaš se kad nam je ispalo veslo u Zavidovićima, sjećaš se... jednostavno im'o su hiljadu nekih priča, sjećanja koja su se evocirala eto tako '93/4/5. u nedostatku tih ljudi. Meni je taj rat obilježen samo nestancima i nedostatku ljudi koji su činili tvoj život i njihovih priča koje si ti s njima dijelio. I više ih ništa, jednostavno nema ih. Lijepa sjećanja su bila osim tih evociranja, bile su i te neke žurke, rijetke žurke koje su se desile u tih par godina. Muzika. Zika je bila. Zika je dobra bila. Tad sam se upoznav'o sa nekom muzikom i onda mi je to onako... nekako taj neki zatvoreni svijet od tog svog ličnog, intimnog života sam sa sobom i sa tim nekim stvarima koje te uveseljavaju muzikom i veslanjem, veslanje je onako jako samački sport, sam si u kajaku i dva sata na treningu si sam, imaš dosta vremena da razmišljaš, i tim nekim društvima i dan danas smo ostali bliski, i dan danas. Unatoč tome što su ljudi danas više politizovani nego što su bili onda, što je možda i dobro. Postali su politički subjekti i opredjeluju se za neke svjetonazore ideološke pa imamo i jako puno neslaganja, al' smo ostali, nekako nas veže taj neki period bitisanja ne znam ni ja kakvog.

Dražen: Jedno pitanje da li je i kako rat promijenio vaše gledanje života, kako se odrazio na vaše okruženje. Ja bih ga pokušao svesti na jedan primjer – dolazimo iz istog naselja i nekako onaj dio Borika gdje smo živjeli bio je Korzo i Kajak i svi ti kafići bio je pun mladalačkog života i toga više nema i promijenjeno je na okolnosti o kojima smo pričali ovdje i mislim šta sad, jebiga, mislim to kad uzmemo taj kraj koji se više ne pamti među mladima, kakav je to bio noćni život i zezanje i opušteno i sad više ne postoji takav način okupljanja. Taj rat je promijenio život i tvoj i moj i kako sad gledaš na život?

Srđan: To je ko ono prvo pitanje i onaj prvi odgovor s početka ove priče, a to je da je to izgubljeni jedan grad. Zaista izgubljen. Izgubljene su priče, izgubljeni su ljudi koji su nosili te priče, izgubljeni narativi i gledam da je rat na najgori mogući način promijenio lice grada. Ja pamtim Kajak jer kad sam raznosio sendviče '90. i '91. godine po onoj promenadi, od K4 preko Venecije skroz do Moskve tamo i kafane Borik, to su dvije ulice Save Kovačevića i Slaviše Vajnera Čiče i da je tu bilo pet hiljada ljudi za noć i da je to ustvari bilo neko hit ugostiteljsko, neka linija gdje je dosta ljudi otvaralo kafiće kad su vidjeli da su tu dešava pa Hevi si se otvorio, Kvin se otvorio pa Tilt je bio ranije, Mone je bio ranije, Kajak je bio ranije, Venecija se otvorila kafana i, ne znam, kako bih rekao, prekinut je kontinuitet u kom je grad živio i kako je živio, slagao je sloj po sloj u javnom diskursu. Prije tog Korza aktuelno je bilo neko drugo Korzo, deset godina prije toga i tako dalje. Mislim da su početkom osamdesetih jako bili aktuelni kafići u

centru tamo. Oni su ostali aktuelni i kasnije, ali nije bilo ovog Kajaka tada. Tamo negdje od '85./6. ta linija Kajaka postaje jako aktuelna, a onaj Korzo u Parkiću današnjem je postajao popularniji tamo negdje početkom osamdesetih. Pa i tu je bio taj Korzo isto. Taj Korzo je postojao i prije. Sedamdesetih je taj Korzo postojao u tom Parkiću. Prije toga Korzo je bio, koliko se sjećam, na glavnoj ulici pored Palasa je bio Korzo. Ljudi su nosili to, ljudi su iz tih svojih privatnih sjećanja pretakali su to u jedno kolektivno sjećanje, pisali su o tome knjige. Bilo je ljudi da piše, bilo je ljudi da govori o tome po kafanama, po kružocima, u školama. Nekako se ta memorija tog grada slagala i ja sam to doživljavao da smo mi još samo jedna, evo sad to doživljam, da smo mi samo još jedna generacija koja dolazi na nešto i tu sad uživamo u tom nečemu u nekim drugim okolnostima prijeratnim. Stvari su fantastične. Sad kad gledam to vrijeme to su stvari fantastične, ideš u osnovnu školu, završavaš osnovnu školu, to su ti prvi da kažem prve simpatije, držanje za ruku, uživaš, počinješ neku prvu gitaru da sviraš, putuješ, ideš kajakom po cijeloj Jugi, s rajom otkrivaš sve to, otkrivaš Levisice, otkrivaš modu, otkrivaš ta neka sitna zadovoljstva, otkrivaš free shop-ove, otkrivaš žurke. Mi smo imali one igranke u osnovnoj školi Mirko Višnjić, sada Vuk Karadžić. Igranke smo imali, ali se sjećam i te žurke za maturalno, za tu malu maturu, za završetak osmog razreda. Pa ekskurzije pa razmišljaš šta ćeš, u koju ćeš srednju školu, aha, iću u gimnaziju, hajd dobro, pa u gimnaziji nova ekipa, novo sve. Ljude upoznaješ iz grada. Nekako smo mi živjeli po tim naseljima kao po getoima, znači nisi znao nikog s Bulevara il' s Hiseta il' s Lauša ako nisi bio u rodbinskim i kumovskim vezama, ako ti nije bila baba il' deda negdje tamo pa si išao, a onda odjednom u gimnaziji se miksaš, sad upoznaješ Banja Luku, defakto sad upoznaješ Banja Luku, izlaziš, s burazerom sam izlazio prvi put u Parkić, sa Borisom pokojnim, on me vodio pa na toj promenadi sam radio, sendviče raznosio naveče i tako.

Dražen: Ja bih te pitao još dva pitanja ako možemo.

Srđan: I sve to nekako nestaje, dolazi rat pa kao da neko pravi rez KLAP.

Dražen: I taj rez traje nekako.

Srđan: Taj rez traje dan danas. Ja se od tad osjećam zatočenikom. Potpuno se osjećam zatočenikom, ideološkim i svakim drugim. Ti samo poslije toga prisjećaš se, evociraš i gajiš nade, sklapaš priče, sklapaš cjelinu od tih nekih dijelova mozaika i do skoro si se nadao da će to ludilo stati, da će nekako prestati, da će se početi vraćati ti narativi u prostor, u javni prostor, u javni diskurs, da će se početi vraćat', da će i stare i nove generacije da se nekako tu susretnu, da će stare generacije novima ispričat', da će nove generacije htjet to čut i htjet drukčije promišljat, međutim u zadnjih pet godina sam svatio da je zaista Banja Luka jako meni zbog toga tužan grad i svake godine postaje sve tužniji i tužniji jer nema...

Dražen: Pada u zaborav nekako, drugačije živi. Mislim park je 2012. pokušao dati neke odgovore sa suočavanjem sa prošlošću, ali teško. Kako ti sad vidiš budućnost svoju?

Srđan: Pa ne znam, ne vidim je ovdje sigurno.

Dražen: (02:19:17 – nerazumljivo), porodičnu, društvenu?

Srđan: Ne vidim je ovdje. Ne vidim je ovdje. Banja Luka postaje pretužan grad ne zato što se meni to desilo, desilo se hiljadama ljudi, hiljade ljude ovdje ostale su. Da je moj stari preživio, pogin'o bi negdje na ratištu pa šta bi onda bilo ili na nekoj radnoj obavezi il' ko zna gdje. Hiljade ljudi je ovdje doživjelo jake sudbine. Meni je tužno to zato što je to grad u kom je prekinuto i uprkos mojim nastojanjima, mojoj želji to djetinjstvo koje je prekinuto nikad nije nastavljeno. Nestali su ljudi. Što više učiš o gradu, što više saznaješ o njemu i njegovoj prošlosti i o toj bliskoj, toj narativnoj, vrlo živoj memoriji koja se još uvijek verbalno prenosi među ljudima, što više saznaješ današnji grad postaje sve tužniji jer je on blijeda kopija, znači ti možeš napraviti grad od zgrada i cigle, ali to nije grad, to je samo naseobina. To je samo naseobina, a grad je nešto drugo, a ovaj grad je propustio da bude grad.

Dražen: Mogli smo uočiti promjene naselja, mislim promjena imena Šeher u Srpske toplice jasno svjedoče o namjerama elite kojoj (02:20:44 – nerazumljivo) grad da izbriše zapravo čitavo naslijeđe i da ga od devedesetih bez kontinuiteta i bez naslijeđa povijesti cijeloga grada, a čini mi se kao da je samo Vrbas preživio u ovom gradu sve ono što se dešava.

Srđan: Pa da.

Dražen: Kao da nije okupiran, kao da i dalje zrači nekom slobodom.

Srđan: Vrbas donekle je preživio mada i ja ko je aktivno živio na tom Vrbasu nisam ga samo posmatrao već sam svaki dan dva put dnevno čak veslao na njemu. On isto doživljava napade iako se ne da. Voda je dio nature i ne da se nekom novom. On više zbog tog tog građenja novih stambenih naselja, on više nije za veslanje i za kupanje niže od Gradskog mosta i od Kastela. Ima godina i godina koliko ja nisam veslao dole niže. Napadaju ga odozgo sa branama, napadaju ga tim projektima koje daleko lakše se provode u sredini u gradu u kojem nemaš sjećanje. Znači ta sredina onda ne pruža toliko otpora, nije toliko rezistentna na atake na ono što joj možda predstavlja odrednicu ili identitet te sredine u nekom kulturnom smislu, u nekom društveno-političkom smislu, socijalnom smislu, identitet te zajednice. Znači Vrbas je nešto što je sa Bočačkom branom dosta promijenjeno kako pričaju stari i mi smo se navikli na taj Vrbas od Bočca pa nadalje. E sad nemaš ni tog nećeš imat'. Navikli smo se na pecanje, na vikendice, na veslanje tamo, na trke. Nećeš sad to imat'. Te brane će sad dalje spuštati. S druge strane navikao si se da se kupaš na Vrbasu, na Katelu i dalje. Sad je to sve rjeđe i rjeđe. Znači kupališta odumiru. Znači ono što se zove, znači kupališta uzvodno odumiru. Mi smo se kupali na Adi,

kupali smo se kod Kajaka, kupali smo se... toga više nema i to se pomjera. Sljedeći je Kastel, a vjerujem da će sljedeći biti i drugi jer izgradnjom brana.

02:23:48 – ne čuje se jasno šta govori Dražen

Srđan: Ne samo to neg' će sa izgradnjom brana pasti nivo Vrbasa i njegova samoprečišćavajuća moć, a s druge strane na tim obalama Vrbasa sad se dešavaju neki drugi kafići. Imamo tu beogradizaciju tog ugostiteljskog života. Lafo Skadarlija. Svi se furaju na to Jelen pivo. Mi vidimo da se te kafane otvaraju van onoga miljea kulturnog na koji si ti navikao. Ostalo je par kafana uz Vrbas, da kažem, još uvijek tu ima, ako ima gdje života gdje bi se moglo reći evo ovo ovako, možda bi bilo i bez rata i da su ljudi ostali. To je uz Vrbas par lokacija i to su mi najdraže lokacije.

Dražen: A reci mi još ono što ste ti i porodica tvoja preko mame vjerojatno, mislim ono vlast je prije svega izgradila ovaj spomenik poginulim policajcima vi ste odbili zapravo da se ime oca nađe na spomeniku.

Srđan: Ja i mama na moju inicijativu, naravno. Ja i mama smo napisali zahtjev da je to zaista previše. To bi baš bilo cinično i previše i licemjerno. Odmah su oni '96. na onome ili pete, ne znam sada, možda pete, u holu Centra javne bezbjednosti ili nekadašnjeg SUP-a stavili tablu s onim slikama ljudi. Neko tabla nije bila ništa, puno slika ima i male su slike, ništa spektakularno, mi smo to vidjeli, nismo bili ni na kakvom otvaranju, niko nas nije zvao, niko nas nije pit'o za tako nešto, ali mislim da je, šta ja znam, to je neki opet polujavni prostor, privatni prostor te institucije. Međutim kad sam ja sazn'o da će se praviti spomenik, to je bilo u decembru 2013. ili '14., ne mogu se sjetiti, vidio sam da se gradi, raspit'o sam se, reko' hoće li to biti samo imena ili će to samo biti spomenik bez imena, rekli su da će biti imena, raspitao sam se kod firme koja je to radila. Onda sam napisao to pismo, Jagoda ga je malo korigovala, potpisali smo i predali smo i zamolili smo da ime našeg oca, odn. supruga ne bude na tom spomeniku jer on nije se borio za ovakvu Republiku Srpsku, nije se borio uopšte za Republiku Srpsku, nije se borio, da kažem, ne želimo da njegovo ime bude u javnom prostoru, da se sa njim licitira, da se sa njim služe na tim svetkovinama, slavama političkim, da se zloupotrebljava i da ćemo ih tužiti ako stave i smatramo da su izvršiooci, naveli smo zašto to, obrazložili zbog čega je ubijen, da je ubijen zato da bi se optužili muslimani i Hrvati, da je to bio jedini motiv. Sada znamo nakon svega što smo promislili i razmislili i saznali i da je MUP RS svojim nečinjenjem saučesnik, a da su dvojica od četvorice izvršioca bili pripadnici MUP-a RS. Tako da je to sasvim licemjerno da se radi i oni su za divno čudo to je bila mala pobjeda, mala pobjeda, oni to nisu stavili. Eto to je. I to je ostalo na tome. Spomenik stoji. Na spomeniku stoji isto jedno ime jednoga Bjelića, Goran, on isto nije pogin'o na ratištu, njega su SOS-ovci isto ubili na Venecija mostu. On je bio rezervni policajac, momak sa Starčevice, ok momak, odličan momak, 60 i neko godište i bio je na punktu na Venecija mostu ko rezervista s nekim starijim čovjekom i povremeno su SOS-ovci znali obilaziti te punktove da vide i kontrolišu kako ovi rade jer su trebali legitimisat svakoga ko pređe most,

drži, ne daj. To je bila '92. i SOS-ovci su bili tu kada je Goranov komšija prelazio most u pravcu Starčevice i SOS-ovci su zaustavili čovjeka, on nije im'o legitimaciju, oni pitali kako se zove, on rek'o kako se zove, vidjeli da je musliman i počeli su ga maltretirati, počeli su ga udarati, šta nosiš, 'vako, 'nako, drži, ne daj i Bjelić je uz'o pušku i on ih je otjerao od njega, zaprijetio im je, oni su otišli, on je komšiju spakov'o i pomog'o mu da pređe most da ide dalje kući. Nekoliko sati poslije toga SOS-ovci su se vratili, izašli iz auta, skrkali rafal u njega i čao, doviđenja. Iza njega je ostala majka koja je umrla prije jedno šest sedam godina, možda i kasnije. Niko nije im'o iza njega da napiše da kaže – e, 'alo! Ja ne znam da li je imao sestru, to ne znam, braću, nemam pojma. To je to.

Dražen: Srđane, hvala ti na razgovoru.

Srđan: Možemo mi nastaviti to nekom drugom prilikom tako da..

Dražen: Možemo nastaviti. Mislim ti si pun tih iz prve ruke i iz druge ruke svjedočanstava.

Srđan: Jeste. Tako da...

Dražen: '95. Mislim znam neki kontekst u kojem si živio.

Srđan: Preslušajte pa ti napravi crtice šta bi još, šta fali, pribilježi šta fali.

Dražen: Malo više ući šta se sve odvijalo ljudima u ovom gradu.

Srđan: Može u te detalje. Ja o tome mogu pričati, šest sati mogu pričati o tome da se ne umorim. Fakat. Al' što, na kraju može to biti neki fišeslojni intervju.

02:30:59 – završava zvanični dio intervjua.

02:30:59 - 02:40:30 – sagovornici neobavezno razgovaraju, čuju se i određeni šumovi.